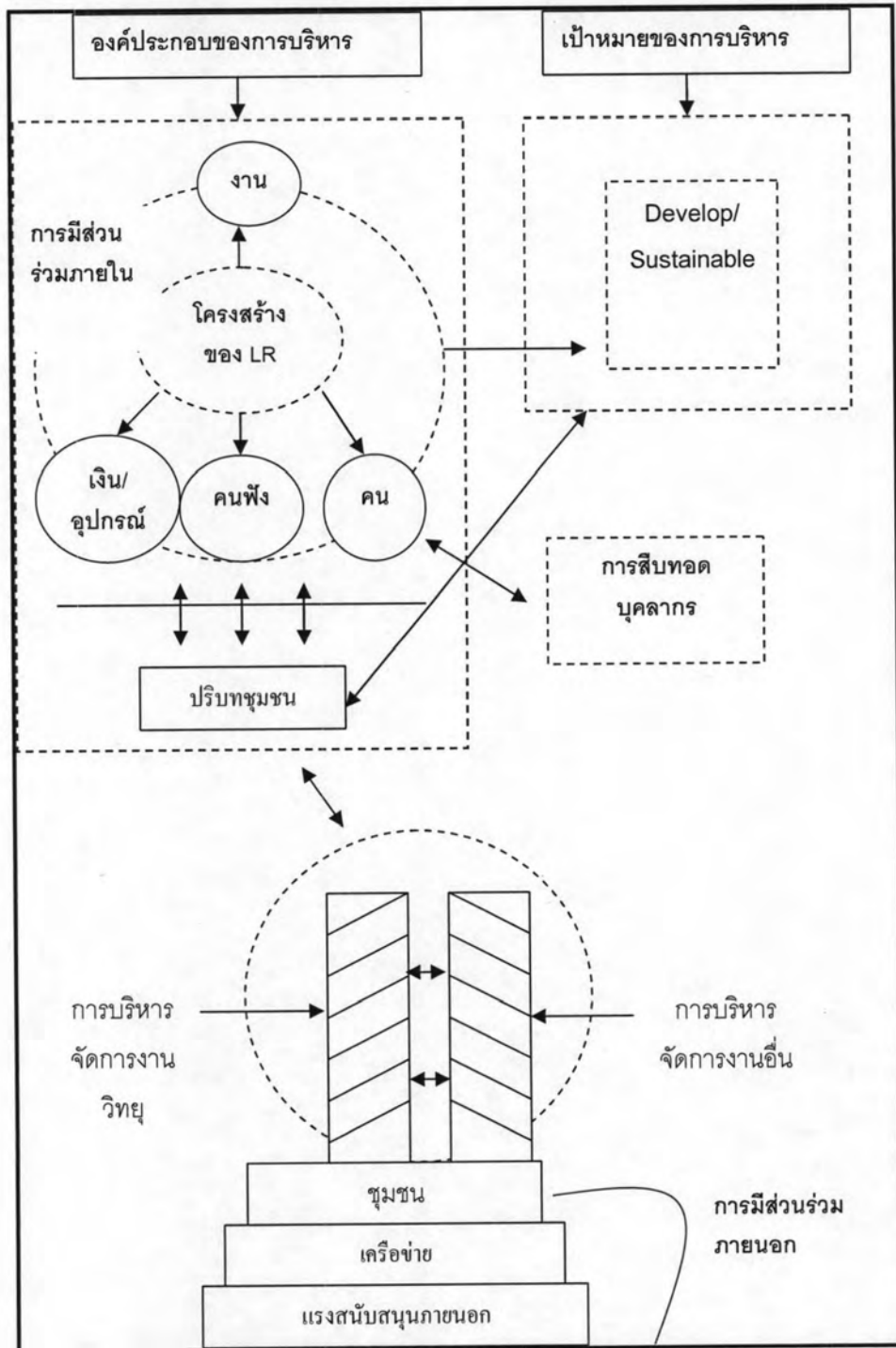

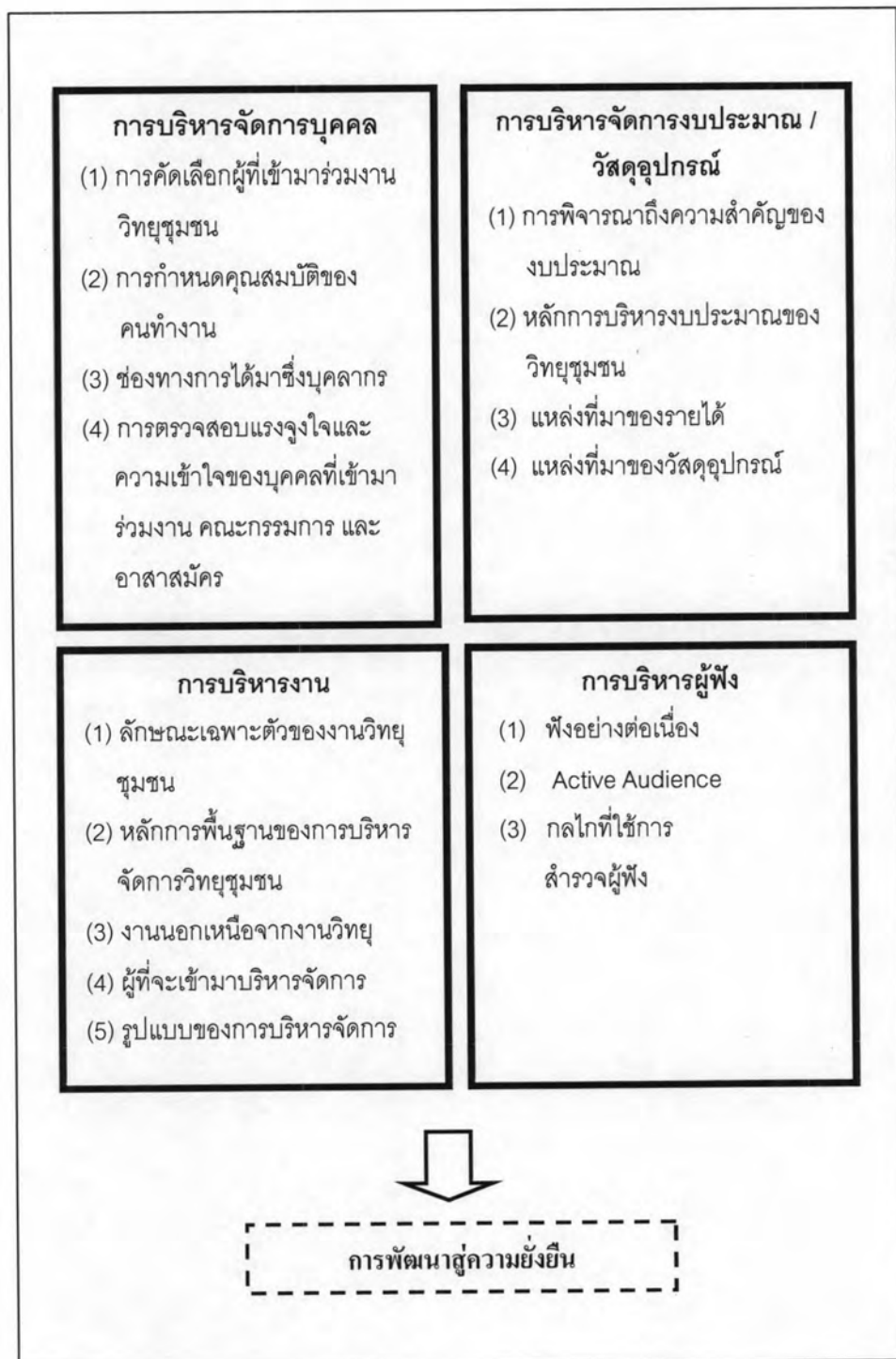
บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แผนภาพที่ 3 กรอบการวิเคราะห์ (Conceptual Framework)

แผนภาพที่ 4 การบริหารจัดการภายในวิทยุชุมชน

แผนภาพที่ 5 การมีส่วนร่วม

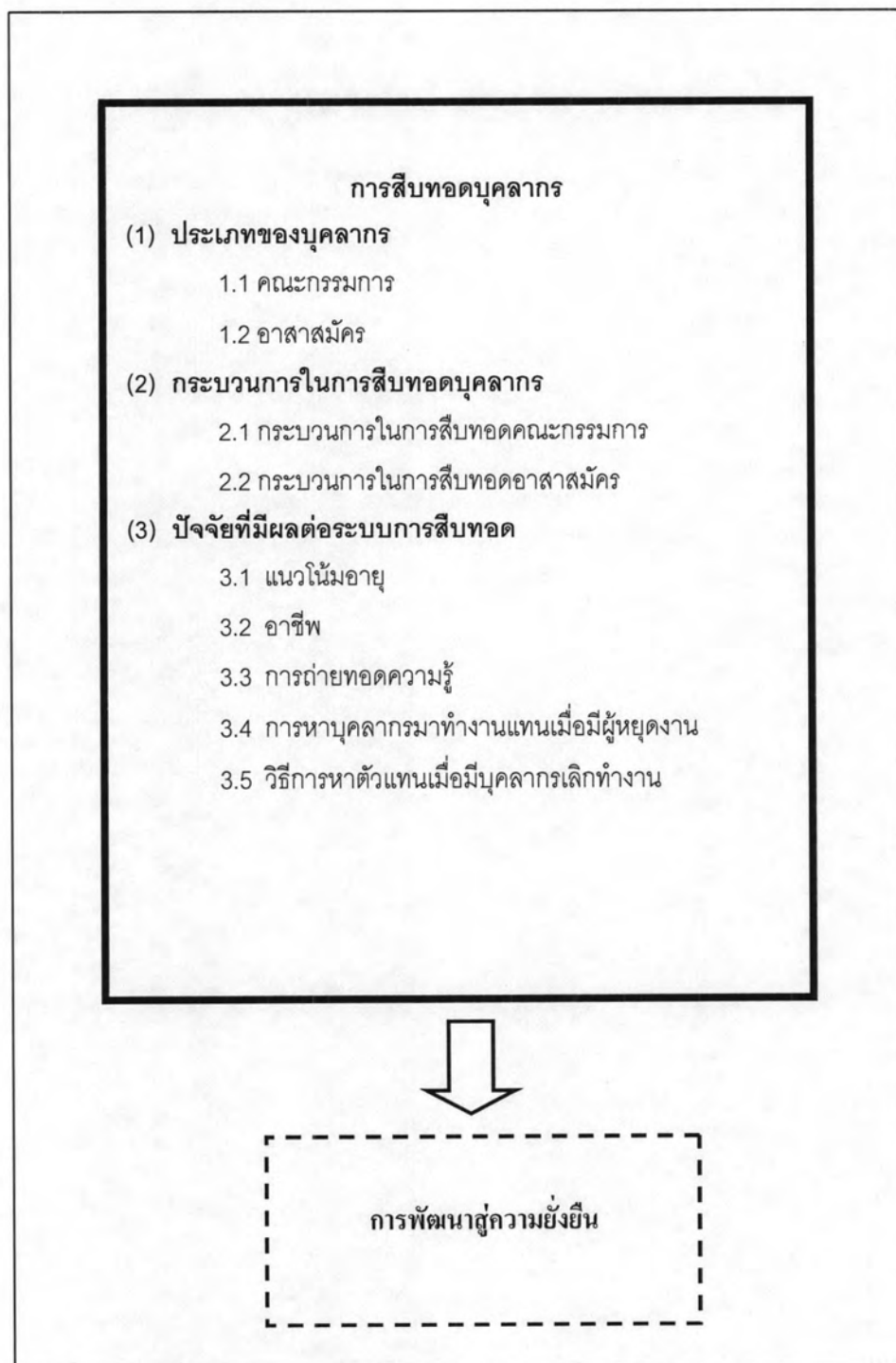
การมีส่วนร่วม

- (1) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมภายในองค์กร ในฐานะคณะกรรมการและอาสาสมัครทั้งในส่วน ของงานผลิตรายการวิทยุ และงานอื่น ๆ นอกเหนือจากงานด้านการผลิตรายการวิทยุ
- (2) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในฐานะคณะกรรมการและอาสาสมัครทั้งในส่วน ของงานผลิตรายการวิทยุ และงานอื่น ๆ นอกเหนือจากงานด้านการผลิตรายการวิทยุ
- (3) การขยับระดับของการมีส่วนร่วม
- (4) ปัจจัยของการขยับสถานะ การเข้ามามีส่วนร่วม
- (5) ปัญหาอุปสรรคในการเข้ามามีส่วนร่วม
- (6) แนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้มากขึ้นในอนาคต

การพัฒนาสู่ความยั่งยืน

แผนภาพที่ 6 การสืบทอดบุคลากร

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

- 2.1 แนวคิดวิทยุกระจายเสียงและวิทยุชุมชน
- 2.2 องค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับวิทยุชุมชน
- 2.3 แนวคิดเรื่องการบริหารจัดการวิทยุชุมชนและแนวคิดเรื่องการบริหารจัดการวิทยุชุมชนเพื่อความยั่งยืน
- 2.4 แนวคิดเรื่องความร่วมมือในวิทยุชุมชน
- 2.5 แนวคิดเรื่องอาสาสมัคร

2.1 แนวคิดวิทยุกระจายเสียงและวิทยุชุมชน (ทิวาพร แสงเมืองชิน, 2543)

วิทยุกระจายเสียงชุมชน เป็นการดำเนินการและส่งกระจายเสียงของวิทยุท้องถิ่น (Local Station) รูปแบบหนึ่ง ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โดยมีลักษณะการดำเนินงานที่เป็นประชาธิปไตย และเป็นการสื่อสารสองทาง กล่าวคือ เป็นวิทยุชุมชน โดยชุมชน ของชุมชน และเพื่อชุมชน

วิทยุชุมชนมักมีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ท้องถิ่น และผู้อยู่อาศัยในชุมชนนั้น ๆ โดยวิทยุกระจายเสียงชุมชนแห่งแรกเกิดขึ้นที่สหรัฐอเมริกา เมื่อปีค.ศ. 1948 ซึ่งสถานีวิทยุแห่งนี้ เป็นวิทยุอิสระที่ไม่แสวงหากำไร แต่ได้รับการสนับสนุนจากผู้ฟังที่รักอิสระและความสงบสุข (Pacifists) อีกทั้งยังไม่ชอบอยู่ภายใต้กฎระเบียบ (Anarchists) สถานีวิทยุชุมชนแห่งแรกนี้มีชื่อว่า เค. พี. เอฟ. เอ (KPFA) ตั้งอยู่ที่ เมืองเบอร์คเลย์ มลรัฐแคลิฟอร์เนีย

ทั้งนี้ Barlow พบว่าในช่วงปีค.ศ. 1960 ตามเมืองใหญ่ๆ ในสหรัฐอเมริกามักพบวิทยุชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อพยพเข้ามาจากต่างชาติ เช่น เยอรมัน โปแลนด์ และอิตาลี ออกอากาศในภาษาของตนเอง กระทั่งต่อมาได้มีการขยายการจัดตั้งวิทยุชุมชนอย่างกว้างขวาง และเกิดการรวมตัวกัน เป็นสหพันธ์นักวิทยุกระจายเสียงแห่งชาติ (The National Federation of Community Broadcasters) ในปีค.ศ. 1975 มีสมาชิกถึง 60 ประเทศ โดยลักษณะการดำเนินงานของวิทยุกระจายเสียงชุมชนในสหรัฐอเมริกาในระยะเริ่มต้นจะมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันคือ มีรูปแบบเป็นวิทยุการค้าที่ได้รับเงินอุดหนุนจากการโฆษณา หรือรูปแบบวิทยุเพื่อกิจการสาธารณะ โดยได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุน แต่ทั้งสองรูปแบบนี้ จะเก็บเงินจากผู้ฟังรายละ 10-15 เหรียญ เพื่อดำเนินการเหมือนกัน สำหรับเนื้อหาของรายการนั้นจะมีความแตกต่างจากรายการวิทยุทั่วไป คือ ในส่วนของเพลงจะพยายามค้นหาเพลงของท้องถิ่น ทั้งโฟล์ค แจ๊ส และเพลงบลูมาเผยแพร่ โดยนิยมเชิญศิลปินมาออกรายการสด รวมถึงจัดทำสารคดีทางวิทยุ วิเคราะห์เรื่องราวของท้องถิ่น เรื่องของชาติและต่างชาติ เปิดกว้างให้ผู้ฟังแสดงทัศนะอย่างอิสระ

ต่อมาในปีคศ.1977 เทเรซ่า คลิฟฟอร์ด (Theressa Clifford) ได้เสนอรายงานการดำเนินงานวิทยุชุมชนในนามสมาพันธ์นักวิทยุเพื่อชุมชนแห่งชาติของสหรัฐอเมริกาแก่ที่ประชุมใหญ่องค์การยูเนสโก (UNESCO) ที่กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย ไว้ 3 ประการ ประกอบด้วย การเข้าถึงสื่อ การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการด้วยตนเอง

ในงานสัมมนา วิทยุชุมชนในบริบทของสังคมโลก ซาลิสซา (ซาลิสซา มากแผ่นทอง,2551) ได้สรุปประเด็นการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของวิทยุชุมชน (Participatory Communication) ตามแนวทางของยูเนสโก ผนวกรวมกับประเด็นปัญหาที่น่าสนใจซึ่งได้จากการรวบรวมการดำเนินงานวิทยุชุมชนทั่วโลกไว้ดังนี้

(1) การเข้าถึง

การเข้าถึงเป็นไปทั้งด้านการติดตามรับฟังและการให้ข้อเสนอแนะ (O'Connor,2004 อ้างใน ซาลิสซา มากแผ่นทอง,2551) ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจควรเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้ง่าย โดยเนื้อหาที่น่าสนใจควรสอดคล้องและสนองตอบความต้องการของคนในชุมชน เช่น สถานีวิทยุชุมชนใน Telluride รัฐ Colorado จะเน้นกิจกรรม ความเคลื่อนไหวในท้องถิ่น (Barlow,1988 อ้างใน ซาลิสซา มากแผ่นทอง,2551) หรือที่ Yellow Springs ใน Ohio จะเปิดเพลง แนว country และ bluegrass (Barlow,2002 อ้างใน ซาลิสซา มากแผ่นทอง,2551)

นอกจากนี้ประเด็นเรื่องภาษาในการสื่อสารก็เป็นสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงผู้รับสาร การดำเนินงานวิทยุชุมชนในหลายประเทศมีการใช้ภาษาท้องถิ่น เช่น ที่ Mali (Berque,1992 อ้างใน ซาลิสซา มากแผ่นทอง,2551) , Zaire (Aw,1992 อ้างใน ซาลิสซา มากแผ่นทอง,2551) , Australia (Browne,1990 อ้างใน ซาลิสซา มากแผ่นทอง,2551) , Canada (Foy, L'oiseau, Barette and Boivin,1992 อ้างใน ซาลิสซา มากแผ่นทอง,2551) จะใช้ภาษาท้องถิ่นในการสื่อสารเพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้รับสารในชุมชนได้มากขึ้น อีกทั้งการเข้าถึงสื่อที่ดีต้องมีการเปิดรับข้อเสนอแนะอย่างจริงจังและนำไปปรับปรุง ซึ่งกลไกการนำเสนอความคิดเห็นส่วนใหญ่จะปรากฏในรูปแบบรายการสดที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังโทรศัพท์เข้าไปร่วมแสดงความคิดเห็น หรือการเข้าไปแสดงความคิดเห็นซึ่งหน้าที่สถานี ซึ่งจุดนี้สถานีที่ตั้งก็มีผลต่อการไปมาหาสู่และการเข้าถึงสื่อ โดยเมื่อเปิดรับฟังความคิดเห็นแล้ว ผู้ดำเนินงานต้องยอมรับความเห็นที่แตกต่าง ทั้งข้อติชมที่มีต่อผู้ผลิตรายการ ผู้บริหารจัดการและคณะกรรมการดำเนินการสถานี

(2) การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปทั้งทางด้านการผลิตและการวางผังรายการ ซึ่งปัญหาที่พบมากในเรื่องการมีส่วนร่วมคือ การถูกจำกัดการมีส่วนร่วมโดยเฉพาะสถานีที่ก่อตั้งหรือได้รับทุนสนับสนุนจากภายนอก เช่น สถานี 8KIN ซึ่งเป็นสถานีของกลุ่มชนพื้นเมืองในออสเตรเลียที่พึ่งพาสนับสนุนจากภาครัฐมากเกินไป ทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นไปอย่างจำกัด (Browne,

1990 อ่างใน ซาลิสซา มากแผ่นดินทอง,2551) หรือที่สถานี Mahaweli ในศรีลังกา และ ที่ Tambuli ในฟิลิปปินส์ที่ได้ทุนหลักในการก่อตั้งจาก UNESCO and Danish International Development Agency (Librero,2004 อ่างใน ซาลิสซา มากแผ่นดินทอง,2551) เมื่อทุนหมดคนก็หมดความสนใจ

อีกทั้งผู้ที่เข้ามาดำเนินการวิทยุชุมชนส่วนใหญ่มักเป็นผู้มีความรู้มากกว่ากลุ่มรากหญ้าในชุมชน หรือมีคนบางกลุ่มเข้ามาทำเพราะหวังสร้างชื่อเสียง และหวังใช้สถานีเป็นบันไดไต่เต้าสู่การเมือง หรือสร้างการเป็นที่รู้จักในสังคม (Michael,1986 อ่างใน ซาลิสซา มากแผ่นดินทอง,2551)

(3) การบริหารจัดการด้วยตนเอง

การบริหารจัดการด้วยตนเองเป็นแนวทางที่กลุ่มใช้ในการตัดสินใจ กำหนดนโยบายหรือการสร้างกฎระเบียบของสถานี (O'Connor,2004 อ่างใน ซาลิสซา มากแผ่นดินทอง,2551) และจะเป็นการดีหากสถานีนั้นๆมีการบริหารจัดการด้วยเงินทุนที่ได้จากการเสียดำสุมชิกและการหาทุนรูปแบบต่าง ๆ มิใช่ได้รับเงินสนับสนุนจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงแหล่งเดียว

นอกจากนี้การบริหารจัดการเรื่องเงินทุน มักเกิดปัญหาการคอร์รัปชั่นขึ้นได้ เมื่อมีการบริจาคเงินก้อนใหญ่เข้ามา จึงต้องสร้างกลไกตรวจสอบ เช่น ที่สถานี WYSO-FM รัฐโอไฮโอ มีการตั้งกรรมการสองชุด เลือกโดยคนในชุมชนเพื่อดูแลด้านการหาทุนและการวางผังรายการ (Barlow, 1988 อ่างใน ซาลิสซา มากแผ่นดินทอง,2551) และนอกจากปัญหาเรื่องเงินทุนแล้ว ในการบริหารจัดการยังอาจเกิดปัญหาความขัดแย้งด้านชนชั้นและกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างภายในสถานีด้วย ยูเนสโก ระบุว่าการบริหารจัดการด้วยตนเองเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งแตกต่างจากการเข้าถึงและการมีส่วนร่วมที่สามารถลงมือกระทำได้ง่ายกว่า

กล่าวโดยสรุปวิทยุชุมชนควรมีคุณลักษณะเบื้องต้นดังต่อไปนี้ (กาญจนา แก้วเทพ ,2549)

- (1) การเป็นเจ้าของ กลุ่มประชาชนเป็นเจ้าของ
- (2) กำลังส่งครอบคลุมพื้นที่เพียง 1 กิโลเมตร หรือประมาณ 10 กิโลเมตร
- (3) เป้าหมายเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชน และไม่แสวงหาผลกำไร
- (4) ประชาชน เป็นวิทยุอาสาสมัคร เพื่อสร้างประชาธิปไตย
- (5) การไหลของข้อมูลข่าวสารเป็นไปในลักษณะหลายทิศทาง
- (6) บทบาทหน้าที่ เป็นสื่อโดยประชาชน เพื่อประชาชน และเป็นของประชาชน
- (7) การบริหารจัดการ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ใช้ระบบการบริหารด้วยตนเองแบบประชาธิปไตย
- (8) สถานะผู้ฟัง Active กระตือรือร้น เข้ามามีส่วนร่วมในหลายบทบาท
- (9) แหล่งรายได้ มาจากหลายแหล่งไม่แสวงหากำไร
- (10) รูปแบบวิทยุ มีลักษณะหลากหลายแล้วแต่ความต้องการของประชาชนและสอดคล้องกับลักษณะชุมชน

การดำเนินการกระจายเสียงสำหรับวิทยุท้องถิ่น

การดำเนินการกระจายเสียงสำหรับวิทยุท้องถิ่นจะเป็นไปตามความต้องการของผู้ฟังเป็นหลัก แต่การดำเนินการของวิทยุชุมชนในแต่ละประเทศจะแตกต่างกันออกไป ยังไม่มีรูปแบบที่เป็นสากลชัดเจน แต่หลักการของวิทยุชุมชนที่จัดทำขึ้นในประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. 2522 กลุ่มสื่อสารชุมชน (Community Communication Group) ได้ยกร่างกฎของการกระจายเสียงชุมชนขึ้น 10 ข้อ ดังนี้ (ทิวาพร แสนเมืองชิน, 2543)

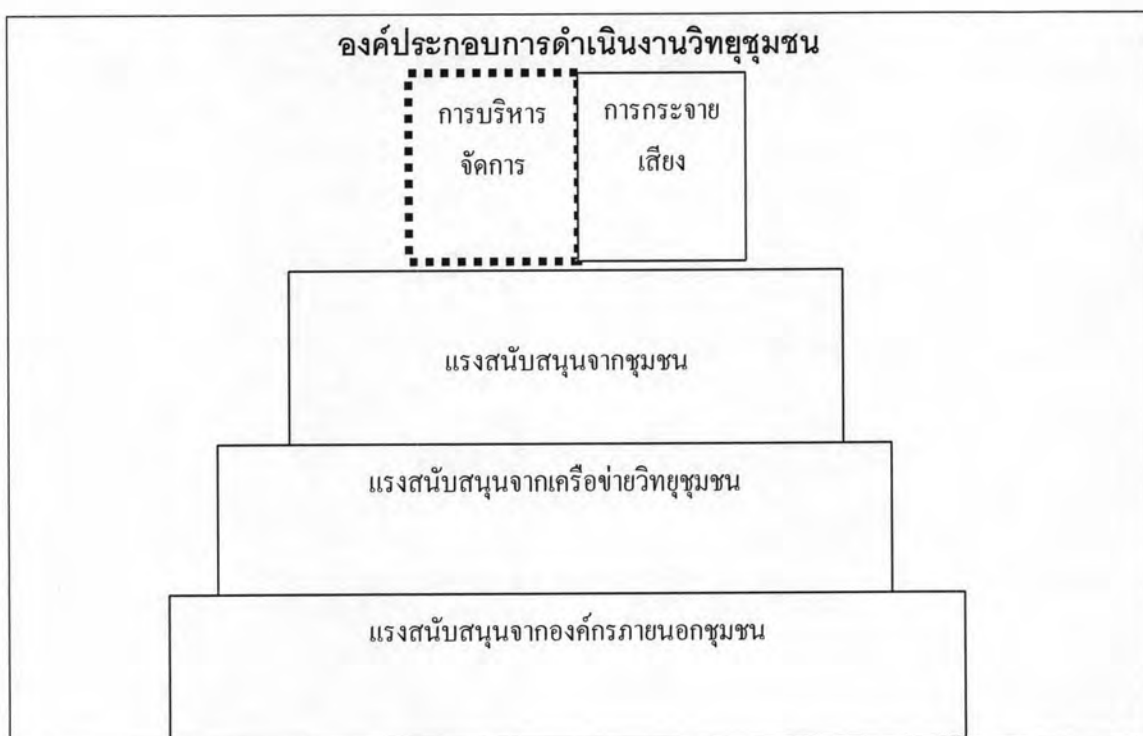
- (1) สนองตอบชุมชนท้องถิ่น และ / หรือ ความสนใจของชุมชนเป็นหลัก
- (2) เป็นรูปแบบของการไม่แสวงหากำไร
- (3) มีการบริหารและนโยบายรายการที่จัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการบริหาร ซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มสนใจต่างๆ ในชุมชนร่วมกับพนักงานกระจายเสียงซึ่งเป็นลูกจ้างหรืออาสาสมัคร
- (4) ให้บริการข่าวสาร การศึกษาและความบันเทิง รวมทั้งทำให้เกิดการสื่อสารสองทางสำหรับความคิดเห็นที่ขัดแย้ง
- (5) ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งต่างๆรวมทั้งเงินยืมจากท้องถิ่นจากสปอตโฆษณาที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนในช่วงเวลาที่จำกัด และเงินกองทุนจากส่วนกลางและท้องถิ่น
- (6) ยอมรับให้พนักงานกระจายเสียงที่จ้างไว้ในสหภาพมีความคล่องตัวในการทำงานและอนุญาตให้ใช้อาสาสมัครในที่ที่เหมาะสม
- (7) พยายามกระทำให้เกิดความเสมอภาคในโอกาสการจ้างงาน สำหรับผู้หญิงและกลุ่มเชื้อชาติหรือชนกลุ่มน้อยในสังคม
- (8) ต้องเตรียมให้ประชาชนได้รู้ถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในการฝึกอบรมในการผลิตและการส่งเผยแพร่ข่าวสาร
- (9) เนื้อหารายการที่กระจายเสียงต้องเป็นเนื้อหาหลักจากสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น
- (10) มีนโยบาย รายการที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยต่อต้านปัญหาชาตินิยม เพศนิยม และทัศนคติที่แตกแยกอื่นๆ

จากแนวคิดเรื่องวิทยุกระจายเสียงและวิทยุชุมชน ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบเพื่อวิเคราะห์ความเป็นวิทยุชุมชนของจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนปฐมสาคร โดยพิจารณาตามหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ การเข้าถึงสื่อ การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการด้วยตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การเชื่อมโยงในประเด็นเรื่องการบริหารจัดการวิทยุชุมชนต่อไป

2.2 องค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับวิทยุชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้ข้อสรุปว่าองค์ความรู้สำหรับผู้ทำงานวิทยุชุมชน ที่จะทำให้วิทยุชุมชนสามารถก่อตั้ง และดำรงอยู่ เพื่อทำหน้าที่ตอบสนองต่อชุมชนอย่างแท้จริง และยั่งยืน ต้องเป็นองค์ความรู้ที่มาจาก 5 ส่วน ซึ่งประกอบด้วย งานด้านการบริหารจัดการ การกระจายเสียง และการสนับสนุนจากชุมชน เครือข่ายวิทยุชุมชน และการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกแล้ว แต่เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่องานวิทยุชุมชนทั้งสิ้น ไม่อาจขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งได้

แผนภาพที่ 7 องค์ห้าของความรู้เรื่องวิทยุชุมชน (กาญจนา แก้วเทพ ,2549)

องค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับวิทยุชุมชน ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบในการพิจารณาวิเคราะห์ ปัจจัยสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนปทุมสาคร ซึ่งการบริหารจัดการก็เป็นหนึ่งในองค์ประกอบเหล่านั้น

2.3 แนวคิดเรื่องการบริหารจัดการวิद्यุชุมชนและการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนา สู่ความยั่งยืนของวิद्यุชุมชน

การบริหารจัดการวิद्यุชุมชนมีความแตกต่างจากการบริหารจัดการองค์กรในรูปแบบอื่น เพราะการบริหารจัดการองค์กรสื่อมวลชนในโลกเสรีนิยมโดยทั่วไปจะใช้วิธีคิดในเชิงธุรกิจที่ ต้องการให้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้คุ้มค่างับการลงทุน ซึ่งการบริหารจัดการที่มี ประสิทธิภาพจะช่วยให้ธุรกิจมีต้นทุนต่ำ ทั้งต้นทุนในด้านเวลา งบประมาณ และกำลังคน แต่ให้ ผลตอบแทนสูง แต่การบริหารจัดการวิद्यุชุมชนจะมีความแตกต่างจากการบริหารจัดการเชิงธุรกิจ เพราะมีจุดประสงค์เพื่อสร้างทุนทางสังคมมากกว่าตัวเงิน

การบริหารจัดการวิद्यุชุมชนเป็นทักษะที่สำคัญในการดำเนินงานวิद्यุชุมชนจึงจำเป็นต้อง มีทิศทาง และวิธีการที่สอดคล้องกับความหมายที่แท้จริงของวิद्यุชุมชนที่เน้นหลักการ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และถ้าบริหารจัดการไม่ถูกต้อง อาจทำให้การดำเนินงานหลงทิศ ผิดเป้าหมาย เกิดปัญหา อุปสรรค นำไปสู่ความขัดแย้ง จนอาจต้องหยุดการกระจายเสียงหรือปิด สถานีในที่สุด

กาญจนา แก้วเทพ (2549) สรุปหลักการบริหารจัดการวิद्यุชุมชน ว่ามีสิ่งที่จะต้อง พิจารณา ดังนี้

(1) ลักษณะเฉพาะตัวของงานวิद्यุชุมชน เป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบการบริหาร และงาน วิद्यุเป็นงานประจำที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องทุกวัน ดังนั้นหากบุคลากรที่มาทำงานเป็นอาสาสมัคร ก็ ต้องมีการวางระบบการผลัดเปลี่ยนเวรกัน

เนื้อหารายการต้องเป็นเรื่องของท้องถิ่น ตอบสนองความสนใจและความต้องการใน ท้องถิ่น ดังนั้นจึงต้องมีแหล่งข้อมูลที่อยู่ในท้องถิ่นป้อนข้อมูลเข้า เช่น หาผู้ร่วมรายการ งาน ขยายเครือข่าย ฯลฯ และต้องมีการจัดวางตำแหน่งผู้ประสานงานที่ชัดเจน และมีระบบการ ประสานงานที่มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของการสื่อสารในสาธารณะ

(2) หลักการพื้นฐานของการบริหารจัดการวิद्यุชุมชน มีหลักการเฉพาะตัวสำคัญ 2 ประการ คือ เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวางและหลากหลายรูปแบบ และเป็นการ บริหารจัดการด้วยตนเอง คือปราศจากการควบคุม หรือบังคับจากพลังภายนอก เช่น นักการเมือง หรือนักธุรกิจ

(3) บริหารจัดการโดยใคร โดยทั่วไปการบริหารจัดการวิद्यุชุมชนจะดำเนินการโดย คณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้ง และกรรมการนี้จะมาจากคนทุกกลุ่ม

(4) การบริหารจัดการแบบใหม่ หลักการพื้นฐานของวิธีการบริหารจัดการของวิद्यุชุมชนคือ

- (4.1) คณะกรรมการต้องวางเกณฑ์การทำงานให้ชัดเจน
- (4.2) ต้องบริหารงานอย่างอิสระ
- (4.3) ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างกว้างขวางและหลากหลายรูปแบบ
- (4.4) มีการวางแผนงาน
- (4.5) การทำงานมีลักษณะโปร่งใส ตรวจสอบได้

การบริหารจัดการวิद्यุชุมชนมีความแตกต่างจากการบริหารจัดการองค์กรในรูปแบบอื่น เพราะการบริหารจัดการองค์กรโดยทั่วไปจะใช้วิธีคิดในเชิงธุรกิจที่ต้องการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้คุ้มค่ากับการลงทุน ซึ่งการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้ธุรกิจมีต้นทุนต่ำ ทั้งต้นทุนในด้านเวลา งบประมาณ และกำลังคน แต่ให้ผลตอบแทนสูง แต่การบริหารจัดการวิद्यุชุมชนจะมีความแตกต่างจากการบริหารจัดการเชิงธุรกิจเพราะมีจุดประสงค์เพื่อสร้างทุนทางสังคมมากกว่าตัวเงิน

การบริหารจัดการวิद्यุชุมชนเป็นทักษะที่สำคัญในการดำเนินงานวิद्यุชุมชนจึงจำเป็นต้องมีทิศทาง และวิธีการที่สอดคล้องกับความหมายที่แท้จริงของวิद्यุชุมชนที่เน้นหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และถ้าบริหารจัดการไม่ถูกต้อง อาจทำให้การดำเนินงานหลงทิศ ผิดเป้าหมาย เกิดปัญหา อุปสรรค นำไปสู่ความขัดแย้ง จนอาจต้องหยุดการกระจายเสียงหรือปิดสถานีในที่สุด

การบริหารจัดการวิद्यุชุมชนนั้นมีอยู่หลายรูปแบบ ประมวลจากผลงานวิจัยวิद्यุชุมชนของไทยหลายชิ้น สรุปออกมาเป็น 3 ประเภท ดังนี้

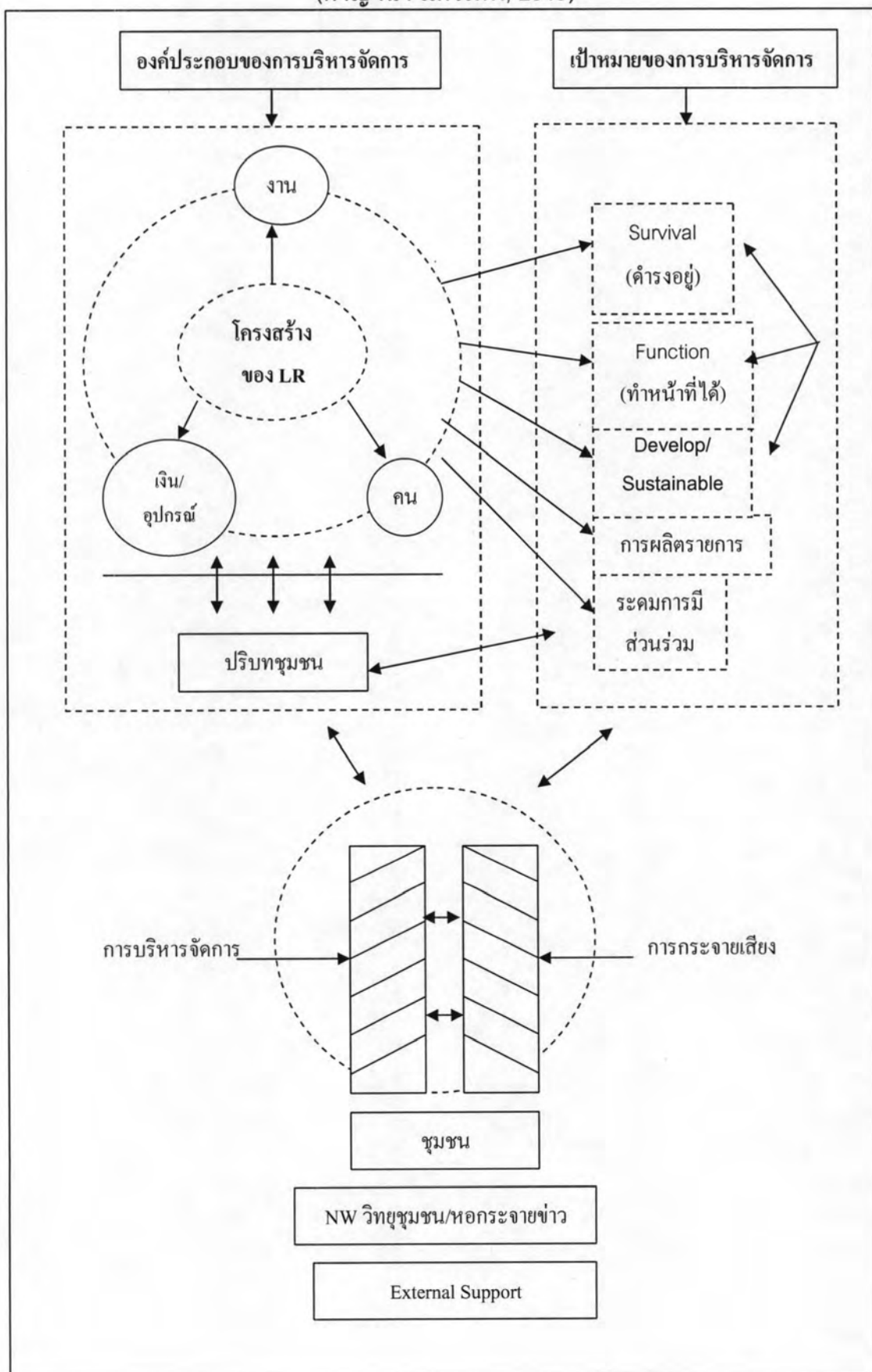
(1) การบริหารวิद्यุชุมชนแบบของราชการ คือ วิद्यุชุมชนที่อยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานราชการในรูปแบบของโครงการนำร่อง หรือโครงการทดลอง เช่น วิद्यุชุมชนในระดับที่เป็นรายการหนึ่งของกรมประชาสัมพันธ์ วิद्यุชุมชนประเภทนี้ มักจะไม่มีปัญหาในขั้นตอนของการบริหาร เพราะหน่วยราชการจะออกแบบทั้งโครงสร้างการบริหาร การวางนโยบายและวางแผนงาน การแบ่งงาน การฝึกอบรมเรื่องการผลิตรายการ รวมทั้งให้การสนับสนุนทั้งเงิน อุปกรณ์ และกำลังคนมาแล้ว รูปแบบการบริหารจัดการแบบราชการที่เหมือนกันทั่วประเทศ เช่น มีคณะกรรมการอำนวยการ มีคณะกรรมการบริหาร มีอนุกรรมการผลิตรายการ ฯลฯ ส่งผลให้วิद्यุชุมชน ถึงแม้จะดำรงอยู่ได้ แต่ก็ไม่สามารถแสดงบทบาท ทำหน้าที่อย่างที่ดีควรจะเป็นของวิद्यุชุมชนได้

(2) การบริหารวิทยุชุมชนแบบประชาชน มีหลายระดับตั้งแต่ประชาชนเป็นเจ้าของสถานี่เอง หรือประชาชนเป็นเจ้าของคลี่นเอง โดยที่กลุ่มประชาชนที่เป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเรื่องการบริหารจัดการ และความอยู่รอดของวิทยุชุมชนทั้งหมด

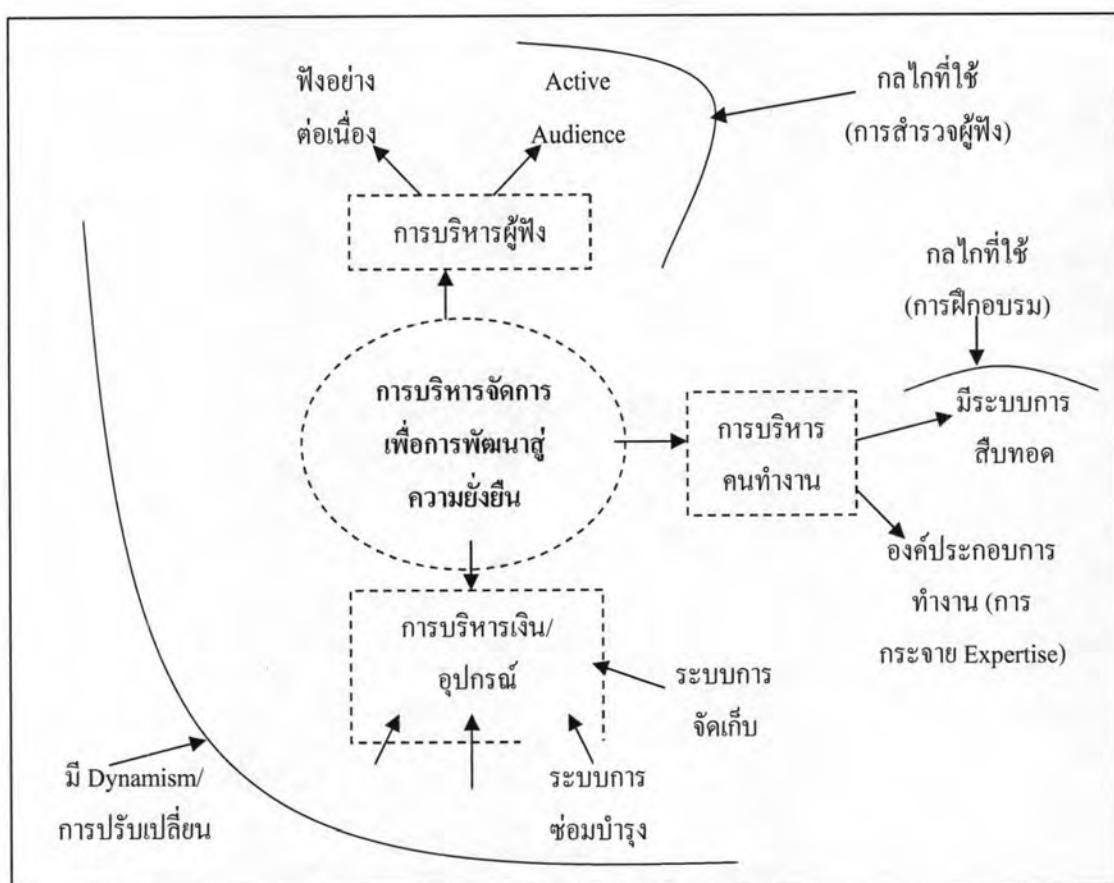
ทั้งนี้ กลุ่มคนที่จะเข้ามาสนใจทำงานวิทยุชุมชน มักเป็น “นักกิจกรรมสังคม” ที่มีทั้งจิตใจเพื่อสาธารณะ รวมทั้งมีความรู้ ทักษะในการทำงานรวมกลุ่มอยู่แล้ว เช่น กรณีของวิทยุชุมชนเขตเมือง จังหวัดปัตตานี ชาลิสานักวิจัยพบว่า กลุ่มแกนนำที่เข้ามาร่วมงานวิทยุชุมชนในระยะเริ่มแรก ล้วนแต่เป็นบุคคลที่มีการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อสาธารณะ ทั้งในชุมชนและในสังคมมาอย่างยาวนาน แต่องค์ความรู้เรื่องการบริหารจัดการที่เคยทำกิจกรรมอื่นๆ ไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานวิทยุได้ทั้งหมด เห็นได้จากกรณีกรณีวิทยุชุมชนเขตเมือง จังหวัดปัตตานี ที่ชาลิสา (2547) ศึกษา นั้นได้ข้อพิสูจน์ว่า การถ่ายโอนความรู้จากกิจกรรมสังคมอื่นๆ มาใช้ในงานวิทยุชุมชนนั้นจะใช้ไม่ได้ทั้งหมดเพราะธรรมชาติของงานวิทยุ นั้นเป็นงานด้านการสื่อสารที่มีลักษณะและธรรมชาติที่แตกต่างจากงานกิจกรรมเพื่อสังคมแบบอื่นๆ

(3) การบริหารงานวิทยุชุมชนแบบธุรกิจ เป้าหมายหลักอยู่ที่ “การแสวงหากำไร” ของการดำเนินงาน เป็นการนำเอารูปแบบและหลักการบริหารจัดการแบบธุรกิจมาใช้ ดำเนินการอยู่ภายใต้ชื่อ “วิทยุชุมชน” แต่มีได้มีอยู่เพื่อทำหน้าที่ของวิทยุชุมชนอย่างแท้จริง

แผนภาพที่ 8 กรอบแนวคิดของการศึกษาเรื่องการบริหารจัดการวิถุชุมชน
(กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

แผนภาพที่ 1 การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาสู่ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน
(กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

จากแผนภาพกรอบแนวคิดทั้ง 2 ลักษณะเมื่อนำมาประมวลร่วมกันพบว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการบริหารจัดการสถานีวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาสู่ความยั่งยืนดังนี้ ประเด็นที่ 1 ปรวิบทชุมชน ประเด็นที่ 2 องค์ประกอบของการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนและประเด็นที่ 3 เป้าหมายในการบริหารจัดการ

ประเด็นที่ 1 ปรวิบทชุมชน

เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนนั้นเป็น สื่อที่อยู่ท่ามกลาง "ชุมชน" ดังนั้น ปรวิบทชุมชนจึงมีความสัมพันธ์แบบซึ่งกันและกันกับวิสาหกิจชุมชน

ประเด็นที่ 2 องค์ประกอบของการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน

องค์ประกอบของการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน จะประกอบด้วย 4 ส่วน โดยมีส่วนประกอบแรกคือ โครงสร้างวิสาหกิจชุมชนทำหน้าที่ประดุจเป็น "ดุมล้อ" ที่จะหมุนเอาส่วนประกอบของการบริหารอีก 3 ส่วนคือ การบริหารคน (บุคลากร) การบริหารงาน และการบริหารเงิน/อุปกรณ์ให้เคลื่อนตามไป ซึ่งเมื่อพิจารณาประกอบกับแผนภาพการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาสู่ความยั่งยืน

ของวิสาหกิจชุมชน พบว่า การบริหารจัดการผู้ฟัง เป็นรูปแบบการบริหารจัดการอีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการเพื่อนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาสู่ความยั่งยืน

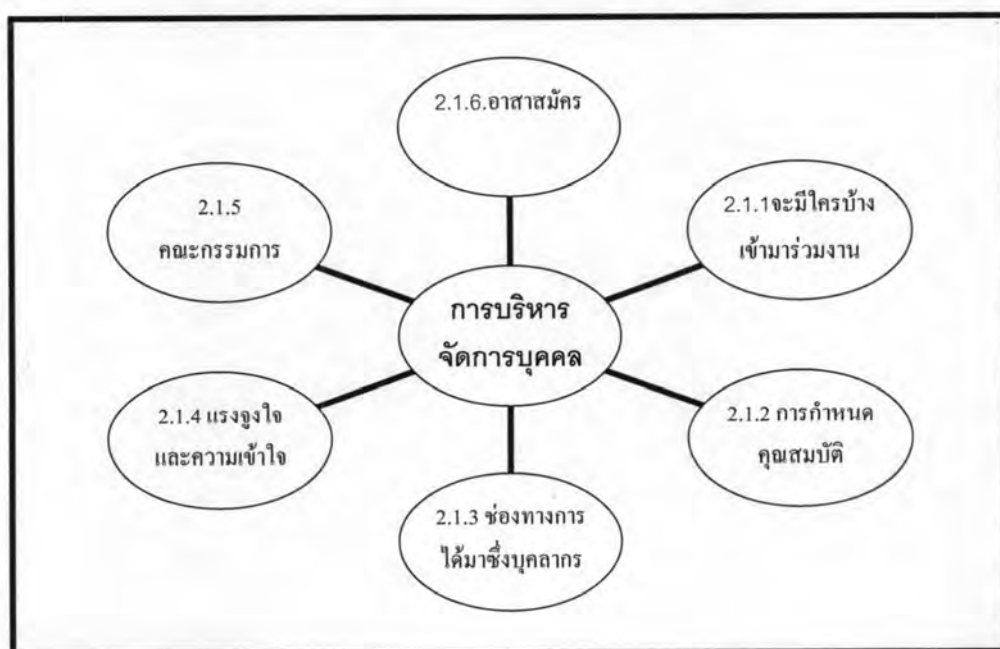
ในส่วนขององค์ประกอบของการบริหารจัดการทั้ง 4 ลักษณะซึ่งปรากฏในแผนภาพกรอบแนวคิดของการศึกษาเรื่องการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน และแผนภาพการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาสู่ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ที่นำไปสู่เป้าหมายการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาสู่ความยั่งยืน สามารถขยายความได้ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 2.1 การบริหารจัดการบุคคล

แนวทางการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน ต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และมีความมุ่งหมายเพื่อขยายระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนจากผู้ฟังมาร่วมเป็นเจ้าของสถานี่ หรือก้าวเข้ามาเป็นอาสาสมัครช่วยงานด้านการผลิตรายการและการดำเนินงานในด้านต่างๆ

งานวิสาหกิจชุมชนต้องการบุคลากรที่มีความเข้าใจการสื่อสารผ่านสื่อวิทยุ ความเข้าใจในปรัชญาหลักการ และแนวคิดเบื้องต้นของวิสาหกิจชุมชน มีความรู้ด้านเทคนิคการผลิตรายการ และมีทักษะในการประสานงาน ซึ่งนอกจากความสำคัญในเชิงคุณภาพแล้ว ความสำคัญในเชิงปริมาณก็จำเป็นต้องคำนึงถึง เนื่องจากงานวิทยุเป็นงานที่ต้องการเวลาและความต่อเนื่อง กำลังคนที่มากพอจึงเป็นสิ่งจำเป็น อาจกล่าวได้ว่า การบริหารจัดการทรัพยากรบุคคล เป็นหัวใจที่สำคัญที่สุดของงานวิสาหกิจชุมชน

แผนภาพที่ 9 การบริหารจัดการบุคคล (กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

เกณฑ์ในการพิจารณาการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคล มีดังนี้

2.1.1 บุคคลที่จะเข้ามาร่วมงานวิทยุชุมชน

พิจารณาใน 2 ประเด็น (1)เป็นตัวแทนจากคนหลายๆกลุ่มในชุมชน และเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับคนทุกกลุ่มในชุมชน โดยเฉพาะคนที่ขาดโอกาสในการสื่อสารและ(2)มีความหลากหลายของกลุ่มคน ทั้งความหลากหลายทั้งชนชั้น และสถานภาพ (Heterogeneous)

2.1.2 การกำหนดคุณสมบัติของคนทำงาน

การกำหนดคุณสมบัติของคนทำงาน ในตำแหน่งที่เหมาะสม ตรงตามความสามารถโดยคุณสมบัติเบื้องต้นคือ มีเวลา มีจิตใจที่ต้องการทำงานเพื่อส่วนรวม เข้าใจในปรัชญาเบื้องต้นของวิทยุชุมชน และเข้าใจในหลักการสื่อสารผ่านทางวิทยุเป็นต้น

2.1.3 ช่องทางของการได้บุคลากร

อาจได้มาจากกลุ่มบุคคลที่เคยทำงานในเครือข่ายของสถานีกลุ่มบุคคลที่เคยผ่านการอบรมการรับสมัครผ่านสื่อวิทยุชุมชนโดยตรง การนำทีมงานเดิมออกไป ชักจูงให้คนในชุมชนมาเข้าร่วม หรือ การออกไปสาธิตการจัดรายการในพื้นที่ชุมชน เป็นต้น

2.1.4 การตรวจสอบแรงจูงใจและความเข้าใจของบุคลากรที่จะเข้ามาร่วมงาน

ต้องมีการพิจารณาว่าบุคคลที่เข้าร่วมนั้น ต้องการใช้สื่อวิทยุเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมหรือส่วนตัว

2.1.5 คณะกรรมการ

คณะกรรมการควรเป็นบุคลากรที่เป็นตัวแทนของคนทุกกลุ่ม มีจิตสาธารณะไม่ใช่พื้นที่สาธารณะเพื่อประโยชน์ส่วนตัว ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง

เจริญเนตร แสงดวงแข (2551) กล่าวในประเด็นของคณะกรรมการที่จะเข้ามาร่วมงานวิทยุชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้ เนื่องจากเอกลักษณ์ที่สำคัญที่สุดของวิทยุชุมชนคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเต็มที่ในสื่อ (โดย “ประชาชน”) ผ่านรูปแบบต่างๆตั้งแต่ระดับอ่อนๆไปจนถึงระดับเข้มข้น เช่น เริ่มตั้งแต่เป็นผู้ฟังที่ Active เข้ามาร่วมเป็นแหล่งข่าว เป็นผู้รายงานข่าว ส่งข่าวสาร เป็นแขกรับเชิญจากรายการ เป็นผู้ร่วมดำเนินรายการ เป็นผู้บริหารจัดการ เป็นผู้วางนโยบาย เป็นผู้อุปถัมภ์รายการ ฯลฯ ซึ่งหากประมวลบทบาทของประชาชนที่จะเข้ามาร่วมในวิทยุชุมชนแล้ว อาจแบ่งได้เป็น 3 บทบาทใหญ่ๆ คือ

(1) เป็นผู้ฟังที่ Active ซึ่งในบทบาทนี้จะเปิดโอกาสให้ประชาชนจำนวนมากทุกคนสามารถเข้ามาร่วมแสดงบทบาทได้

(2) เป็นอาสาสมัคร เป็นบทบาทที่เขยิบเข้ามาใกล้วิทยุชุมชนมากขึ้น มีภาระหน้าที่มากขึ้น เช่น เป็นแหล่งข่าว เป็นผู้รายงานข่าว เป็นฝ่ายประชาสัมพันธ์ในหมู่บ้าน เป็นตัวแทนวิทยุชุมชนในท้องถิ่น ฯลฯ และได้รับการฝึกอบรมเป็นพิเศษ เป็นต้น

(3) เป็นคณะกรรมการ เป็นบทบาทที่อยู่ตรงหัวใจของวิเทศชุมชน คณะกรรมการจะต้องมีลักษณะเป็นตัวแทนของคนทุกกลุ่ม และมีคุณสมบัติที่เหมาะสม เช่น มีความกระตือรือร้น รักและพร้อมที่จะอุทิศตนเองเพื่อชุมชน บริสุทธิใจในการเข้ามาทำงาน ไม่เป็นฐานเสียงของพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง ฯลฯ

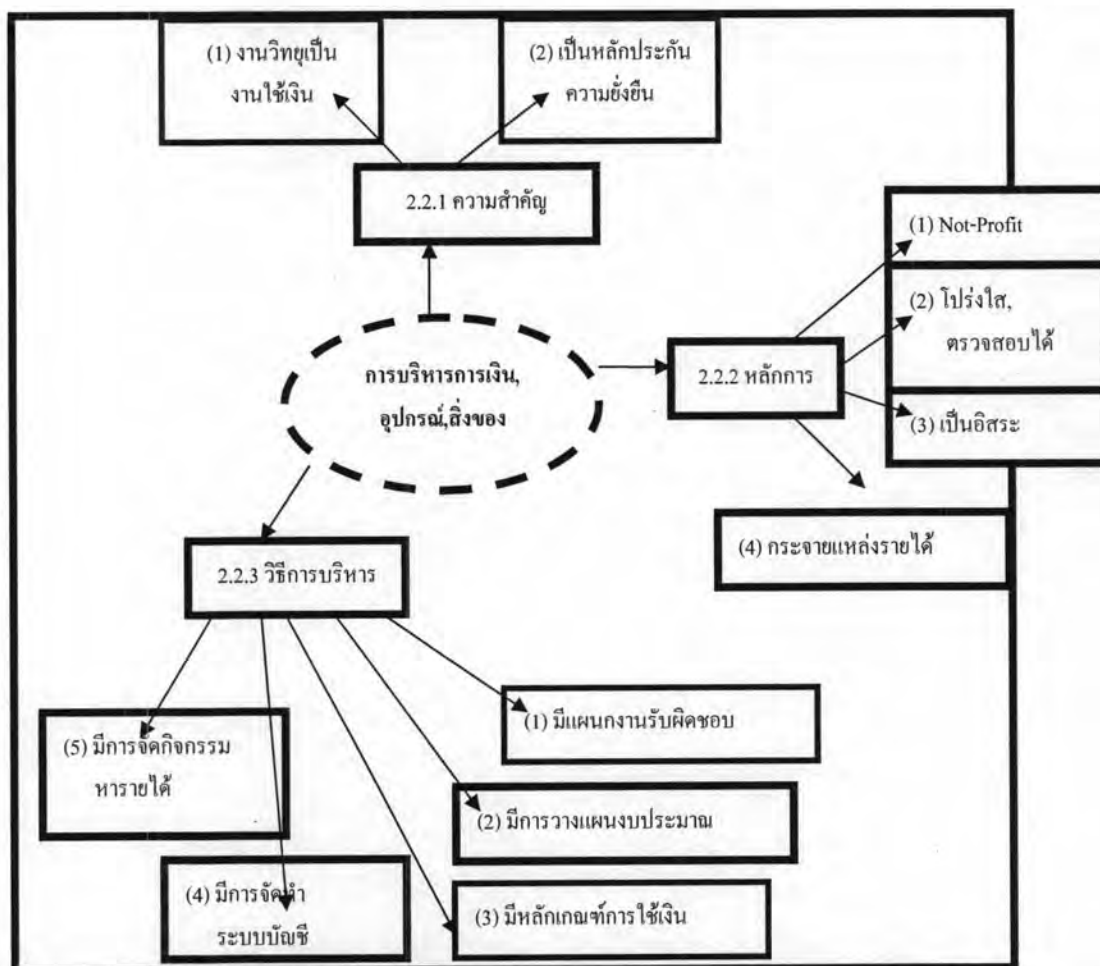
2.1.6 อาสาสมัคร

งานวิเทศชุมชนต้องทำทุกวัน จึงมีความจำเป็นที่ต้องระดมกำลังคนจำนวนมากในการดำเนินการ ซึ่งอาสาสมัครที่รับเข้ามาดำเนินการนั้นต้องให้ความสำคัญทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ อาสาสมัครถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของงานวิเทศชุมชน การจัดฝึกอบรมเพื่อสร้างเสริมอาสาสมัครที่มีประสิทธิภาพ และแสวงหา อาสาสมัครให้เข้ามาทำงานในปริมาณที่เพียงพอ กระทั่งวิเทศชุมชนสามารถขับเคลื่อนไปได้ด้วยดี นั้นเท่ากับว่าการดำเนินงานวิเทศชุมชนเป็นไปตามปรัชญาที่ว่า วิเทศชุมชนโดยชุมชน

ประเด็นที่ 2.2 การบริหารจัดการงบประมาณ

การดำเนินงานวิเทศชุมชนถึงแม้จะไม่ได้หวังผลกำไร แต่ก็จำเป็นต้องมีค่าใช้จ่าย ในหลายส่วน ทั้งวัสดุ อุปกรณ์ ค่าจัดทำรายการ ค่าเดินทาง และอื่นๆอีกมากมาย ดังนั้นการบริหารจัดการด้านงบประมาณก็เป็นสิ่งจำเป็น

แผนภาพที่ 10 การบริหารจัดการงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์
(กาญจนา แก้วเทพ 2549)

2.2.1 ความสำคัญของการบริหารจัดการงบประมาณ

(1) งานวิทยุเป็นงานใช้เงิน

การดำเนินงานวิทยุชุมชนมีความจำเป็นต้องใช้เงินเช่นเดียวกับการบริหารจัดการวิทยุประเภทอื่นๆ ดังนั้นเรื่องการบริหารจัดการงบประมาณจึงมีความจำเป็นในการดำเนินงานวิทยุชุมชน

(2) เป็นหลักประกันความยั่งยืน

ปัจจัยเรื่องเงินมีความเกี่ยวข้องกับความยั่งยืนของสถานีวิทยุชุมชนโดยตรง เมื่อมีเหตุฉุกเฉิน เช่น เครื่องส่งกระจายเสียงชำรุด ถ้ามีเงินกองกลาง หรือมีการจัดทำแผนงบประมาณที่ดีก็จะสามารถนำเงินนั้นมาใช้ได้อย่างทันท่วงที จึงทำให้เงินเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการประกันความยั่งยืนของวิทยุชุมชน

2.2.2 หลักการบริหารจัดการงบประมาณของวิทยุชุมชน

(1) ไม่แสวงหากำไร

สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงคือ ปรัชญาและธรรมชาติของวิทยุชุมชน คือ การบริหารงานวิทยุชุมชนไม่ได้คำนึงถึงการแสวงหาผลกำไรเป็นหลัก หากแต่การบริหารจัดการเรื่องงบประมาณนั้นต้องเป็นไปเพื่อหล่อเลี้ยงสถานีให้ดำรงอยู่ได้เท่านั้น

(2) มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

การบริหารจัดการงบประมาณที่ดีต้องโปร่งใสตรวจสอบได้ เพื่อความสบายใจของอาสาสมัครและคณะกรรมการที่ทำงานร่วมกัน

(3) รักษาความเป็นอิสระ

การบริหารจัดการภายในวิทยุชุมชน และการนำเสนอเนื้อหารายการมีความเป็นอิสระ ปราศจากการครอบงำจากหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

(4) แหล่งรายได้ ต้องมาจากหลายแหล่ง

เพื่อสถานภาพในการอยู่รอดที่สูงขึ้น และป้องกันการก้าวถอยและคุกคามจากผู้สนับสนุนรายใหญ่ ในงานวิจัยเรื่อง Community Radio : Participatory Communication in Post apartheid South Africa (A. Olorunnisola,2002) มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องการบริหารการเงิน ซึ่งส่งผลต่อการอยู่รอดของการดำเนินงานวิทยุชุมชนในเชิงเปรียบเทียบ 2 แห่ง คือ Bush Radio และสถานีวิทยุ Zibennie ผลงานวิจัยชี้ให้เห็นว่าการแสวงหารายได้จากหลายแหล่งส่งผลดีและเอื้อต่อการอยู่รอดของสถานีในระยะยาวมากกว่าการแสวงหารายได้ทางเดียว

2.2.3 วิธีการบริหาร

มีหลักในการพิจารณาเรื่องวิธีการบริหารจัดการงบประมาณ 5 ประการดังนี้

- (1) มีแผนงานรับผิดชอบ
- (2) การวางแผนการใช้จ่ายงบประมาณ
- (3) หลักเกณฑ์การใช้จ่ายเงิน
- (4) การจัดทำระบบบัญชี
- (5) การจัดทำกิจกรรมหารายได้

นอกจากแนวทางการบริหารจัดการงบประมาณดังกล่าวซึ่งใช้กันโดยทั่วไปกับวิทยุชุมชนในประเทศไทย แต่ในต่างประเทศก็มีระบบการบริหารจัดการงบประมาณอื่นๆที่น่าสนใจดังนี้

- (1) การกำหนดนโยบายการโฆษณาให้ชัดเจน เช่น Zibennie วิทยุชุมชนแม่แบบของแอฟริกาใต้ เป็นสถานีที่สนใจและตระหนักเรื่องของผลกระทบต่อสังคม เพราะฉะนั้นการโฆษณาพวกบุหรี่ยี่ห้อหรือเหล้าจึงไม่มี (A. Olorunnisola,2002)

(2) มีการสร้างเครือข่ายประชาสังคม หรือเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดต่างๆ เพื่อช่วยกันระดมทุนจากองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร

(3) ควรมีกฎหมายรองรับการจัดสรรทุน เพื่อให้ภาคประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการได้มากขึ้น

นอกจากนี้แหล่งที่มาของรายได้ อาจมาจากเงินทุนอุดหนุนจากภาครัฐ จากการเก็บค่าธรรมเนียมสมาชิกรายปี หรือการระดมทุนของประชาชนภายในชุมชนในบางวาระ การเสนอโครงการเพื่อขอรับทุนสนับสนุนจากองค์การเงินทุนที่ให้ความช่วยเหลือโดยไม่หวังผลกำไร หรือการหารายได้ด้วยตัวเองจากการโฆษณาอย่างเหมาะสม

ประเด็นที่ 2.3 การบริหารจัดการงาน

2.3.1 ลักษณะเฉพาะตัวของวิสาหกิจชุมชน

เนื้อหาสาระที่นำเสนอควรเป็นเรื่องท้องถิ่น หรือใช้ภาษาท้องถิ่น เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้นจึงต้องมีบุคลากรซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นให้ข้อมูลข่าวสารอย่างสม่ำเสมอ

2.3.2 หลักการพื้นฐานในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน

หลักการพื้นฐานในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน สำคัญ 2 ประการ คือ

- (1) เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวาง และหลากหลายรูปแบบ
- (2) เป็นการบริหารจัดการด้วยตนเอง ไม่มีการครอบงำ หรือควบคุมจากปัจจัยภายนอก เช่น กลุ่มนักการเมือง หรือกลุ่มธุรกิจ

2.3.3 ใครคือผู้ที่จะเข้ามาบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน

หากพิจารณาตามแนวปรัชญาพื้นฐานแล้ว บุคคลที่จะเข้ามาบริหารจัดการควรเป็นตัวแทนจากคนหลายๆกลุ่มในชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่ได้อย่างรอบด้าน และยังเป็นการเปิดพื้นที่สาธารณะให้แก่คนทุกกลุ่มในชุมชนได้มีส่วนร่วม

2.3.4 ลักษณะการบริหารจัดการ

หลักการพื้นฐานของการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน คือ

- (1) คณะกรรมการต้องวางหลักเกณฑ์การทำงานให้ชัดเจน
- (2) ต้องบริหารงานอย่างเป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำจากกลุ่มผลประโยชน์ใดๆ
- (3) ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการงานอย่างกว้างขวางและมีรูปแบบที่หลากหลาย

- (4) มีการวางแผนงาน
- (5) การทำงานเป็นไปอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้

ประเด็นที่ 2.4 การบริหารจัดการผู้ฟัง

เนื่องจาก “ผู้ฟัง” เป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดของความยั่งยืนของวิทยุชุมชน ในเรื่องของความยั่งยืนนี้ Fleming (1986) เสนอว่า การบริหารจัดการผู้ฟังที่ดีนอกจากจะสามารถทำให้คนเปิดฟังแล้ว ยังควรทำให้ผู้ฟังเปิดฟังอย่างต่อเนื่องด้วย ซึ่ง Dunaway (อ้างใน Jankowski, 2002) กล่าวว่า การรอให้ผู้ฟังมาเปิดฟังรายการเองอาจไม่เพียงพอ การบริหารจัดการวิทยุชุมชนให้เกิดความยั่งยืนควรใช้กลวิธีในการสร้างกลุ่มผู้ฟังขึ้นมาใหม่ โดยยังรักษากรฐานผู้ฟังเก่าเอาไว้ ซึ่งกลไกสำคัญที่ช่วยให้การบริหารผู้ฟังเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือ “การสำรวจผู้ฟัง” โดยควรดำเนินการสำรวจผู้ฟังอย่างเป็นประจำ ต่อเนื่อง สม่ำเสมอ จะทำให้ผู้ผลิตทราบว่า รายการอะไรที่ดึงดูดใจคนฟัง บทบาทหน้าที่อะไรของวิทยุชุมชนที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ดีที่สุด

Lucas (1999) กล่าวว่า ความยั่งยืนของวิทยุชุมชน อยู่ที่คนในชุมชนเห็นคุณค่าของสื่อชุมชนประเภทนี้ ซึ่งคนในชุมชนจะรู้สึกเช่นนั้นได้ก็ต่อเมื่อวิทยุชุมชนได้ทำหน้าที่เพื่อชุมชนอย่างเต็มที่ กล่าวคือ ในเนื้อหารายการของวิทยุชุมชน จะต้องมีเรื่องราวที่ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของชาวบ้าน จนคนในชุมชนมีความรู้สึก ว่า “วิทยุชุมชนมีอยู่ก็เพื่อเรา”

ประเด็นที่ 3 เป้าหมายของการบริหารจัดการ

เนื่องจากการบริหารนั้น เป็นการลงมือกระทำการ / ดำเนินการด้วยทรัพยากรที่มีเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้น การที่ลักษณะการบริหารจะออกมาในรูปแบบใด ก็ย่อมขึ้นอยู่กับว่า การบริหารนั้นเป็นไปเพื่อบรรลุเป้าหมายอะไร

- ส่วนแรก มี 3 เป้าหมายที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกับชีวิตของวิทยุชุมชน กล่าวคือ ชั้นแรกนั้น ต้องรักษาชีวิตของวิทยุชุมชนให้อยู่รอด เมื่ออยู่แล้วก็ต้องทำหน้าที่ให้ได้ตามที่ถูกกำหนดมาและท้ายที่สุดก็คือ จะพัฒนาและรักษาชีวิตเอาไว้ให้ยืนยาวได้อย่างไร
- ส่วนที่สอง เป็นเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับ “ผลผลิต” (Product) สำคัญของวิทยุชุมชน คือการบริหารจัดการเพื่อการผลิตรายการ
- ส่วนที่สาม เนื่องจากลักษณะเฉพาะของวิทยุชุมชน คือเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจากทุกส่วนเกี่ยวข้อง จึงต้องมีการบริหารจัดการเพื่อการระดมการมีส่วนร่วมการทำงานของส่วนประกอบทั้ง 3 ส่วนที่กล่าวมาข้างต้นนั้นจะอยู่ภายใต้กรอบขององค์ความรู้ทั้ง 5 ของเรื่องวิทยุชุมชน

แนวคิดเรื่องการบริหารจัดการวิद्यุชุมชนและการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาสู่ความยั่งยืนของวิद्यุชุมชนเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่จะนำมาเป็นแกนหลักในการวิเคราะห์เรื่องของการบริหารวิद्यุชุมชนเพื่อการพัฒนาสู่ความยั่งยืนทั้ง 4 ลักษณะ คือ การบริหารจัดการบุคคล การบริหารจัดการงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ การบริหารผู้ฟัง และการบริหารงาน ซึ่งเป็นหนึ่งในประเด็นคำถามนำวิจัย

2.4 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในวิद्यุชุมชน

การดำเนินงานวิद्यุชุมชนสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) ตามที่ แจน เซอร์วาส (Jan Servaes, 1999) ได้กล่าวไว้ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกลไกที่กระตุ้นให้ชาวบ้าน และท้องถิ่นเข้ามามีอำนาจในการตัดสินใจอย่างแท้จริงในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพวกเขาตนเองโดยสื่อวิद्यุสามารถเป็นเครื่องมือที่ชุมชนนำมาใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงตัวตน และภูมิปัญญา เพื่อถ่ายทอดไปสู่สาธารณชนในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(1) ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (เจริญเนตร แสงดวงแข, 2549)

เนื่องจากวิद्यุชุมชน มีจุดมุ่งหมายในการจัดตั้งขึ้น เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการใช้สื่อดังกล่าวที่ว่า “โดยชุมชน ของชุมชน และเพื่อชุมชน” หากชุมชนได้มีส่วนร่วมมากก็จะเป็นคุณค่าของสื่อมากยิ่งขึ้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ร่วมด้วย

ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เชื่อว่าชาวบ้านเป็นผู้ที่รู้ปัญหาและเลือกจะแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต นักวิชาการผู้นำเสนอแนวคิดใหม่ๆ ของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาจะชูประเด็น 2 ประเด็นที่เป็นหลักการสำคัญและมีความโยงใยกัน คือแนวคิดเรื่อง “การมีส่วนร่วม” และ “การเข้าถึง” (Accessibility)

สำหรับประเด็นแรก นักคิดบางท่านได้ถือเป็นหลักการสำคัญอย่างมาก จนขนานนามการสื่อสารแบบใหม่ว่า “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Communication) ในส่วนที่เกี่ยวกับการสื่อสารชุมชนนั้นอาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสารชุมชน โดยมีเป้าหมาย คือ

(1.1) เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง

(1.2) เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม และเพื่อให้เห็นคุณค่าความคิดและความเชื่อของเขา เช่น เมื่อมีการนำเอาแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจแบบพอเพียงมา

เผยแพร่ในวงกว้าง และคนทั่วไปให้การยอมรับผ่านการแสดงทัศนะผ่านสื่อ (เป็น Feedback) ก็จะทำให้ชุมชนมีความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง

(1.3) เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่คิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ การเข้ามาร่วมฝึกฝนอบรมการผลิตสื่อจะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่าพวกเขาสามารถจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส

(1.4) เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมอง และทัศนะของตนเอง

(1.5) เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึกรู้ถึงปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน

(1.6) ผลจากการสื่อสารของชุมชนที่อาจจะเกิดจากการริเริ่มของบางส่วนของชุมชน หรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชนหรือชุมชนอื่นๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เราต้องยอมรับว่า ผลจากการใช้กระบวนการทัศน์การพัฒนาแบบบนลงล่างนั้น ไม่เพียงแต่จะไม่ได้ผลตามที่คาดหวังเอาไว้เท่านั้น แต่ยังทิ้งร่องรอยแห่งความสูญเสียในเชิงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเอาไว้ด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านจะเกิดวัฒนธรรมแห่งการพึ่งพา การรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก และไม่เชื่อมั่นว่าตนเองจะแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยความสามารถของตนเอง

(1.7) เนื่องจากเนื้อหาของการสื่อสารชุมชนนั้น จะเน้นเรื่องราวที่มีสาระประโยชน์ต่อชีวิตของชุมชนเอง ดังนั้น สื่อประเภทนี้จึงช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพื่อถ่วงดุลกับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิง และการหลีกเลี่ยงปัญหา (Escapist) ที่สื่อจากภายนอกอัดฉีดเข้าไปในชุมชน

(2) ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วมของสื่อ (Democratic – Participant Media Theory) (เจริญเนตร แสงดวงแข, 2549)

เนื่องจากวิทยุชุมชน เป็นสื่อที่เกิดขึ้นจากการเรียกร้องสิทธิ และเสรีภาพทางการสื่อสาร อันเป็นการแสดงออกถึงความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วมของสื่อ มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ร่วมด้วย

จุดกำเนิดของทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วมของสื่อ นั้น เกิดมาจากการยอมรับหลักการบางประการที่เคยมีอยู่ในทฤษฎีบรรทัดฐานของสื่อแบบเดิมๆ แต่ได้พยายามนำเสนอหลักการใหม่บางประการ เพื่อแก้ไขปัญหาความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจากการใช้ทฤษฎีแบบเดิม จุดเน้นที่สำคัญของทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วมของสื่อ คือ

(2.1) การเน้นการสื่อสารในแนวนอน (Horizontal) มากกว่าการสื่อสารแบบแนวตั้ง (Vertical) โดยเฉพาะการสื่อสารแบบจากบนลงล่าง

(2.2) หลักการของทฤษฎีนี้พยายามที่จะต่อต้านปรากฏการณ์ 2 ด้าน ด้านหนึ่งคือการที่สื่อที่มีเอกชนเป็นเจ้าของมีลักษณะผูกขาด (Monopolization) และมีการนำไปใช้เพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจมากเกินไป (Commercialization) ในอีกด้านหนึ่ง ก็พยายามต่อต้านการใช้อำนาจของข้าราชการแบบรวมศูนย์อำนาจด้วย

เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาของทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม จะเห็นว่า เป็นลูกผสมมาจากหลายทฤษฎี เช่น Libertarianism Utopianism Socialism Egalitarianism Environmentalism และ Localism ภายใต้หลักการเหล่านี้ สถาบันสื่อมวลชนจะต้องเข้าร่วมกับชีวิตของประชาชนมากกว่าจะจมอยู่กับปัญหาเรื่องการควบคุมผู้รับสาร โดยเฉพาะสื่อใหม่ๆ เช่น สื่อกระจายเสียง จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้เข้ามาเป็นผู้ส่งสารให้มากกว่าที่เป็นอยู่

McQuail (1987) ได้สรุปหน้าที่สำคัญๆ ของสื่อมวลชนตามทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- (1) พลเมืองทุกคน และชนกลุ่มน้อยทุกกลุ่มมีสิทธิ์ที่จะเข้าถึงสื่อมวลชน และมีสิทธิ์ที่จะใช้สื่อเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง
- (2) องค์กรสื่อ และเนื้อหาสื่อ จะต้องไม่ถูกควบคุมจากหน่วยงานของรัฐ
- (3) สื่อจะต้องมีอยู่เพื่อประชาชน มิใช่เพื่อตัวองค์กรเอง มิใช่เพื่อบริษัท หรือ บรรดาลูกค้า(ภาคธุรกิจ)ของสื่อ
- (4) กลุ่ม องค์กร และชุมชน ควรจะเป็นเจ้าของสื่อเองได้
- (5) สื่อขนาดเล็กที่มีลักษณะ Interactive และเปิดโอกาสให้ผู้รับมีส่วนร่วม ย่อมดีกว่าสื่อขนาดใหญ่ที่ดำเนินการโดยนักสื่อมวลชนมืออาชีพ และเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว
- (6) การสื่อสารนั้นมีความสำคัญมากกว่าที่จะปล่อยให้อยู่ในมือของพวกนักวิชาชีพ สื่อมวลชนเท่านั้น

(3) คุณสมบัติของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

(3.1) เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two – way Communication) ที่เอื้อต่อปฏิริยาตอบโต้ (interactivity) ระหว่างผู้ส่งสาร และผู้รับสารตลอดเวลาทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการเช่นในกรณีของวิทยุชุมชน ผู้จัดรายการต้องเปิดโอกาสให้ผู้ฟังรายการแสดงความคิดเห็นมายังรายการโดยไม่ปิดกั้นในโอกาสที่เหมาะสม

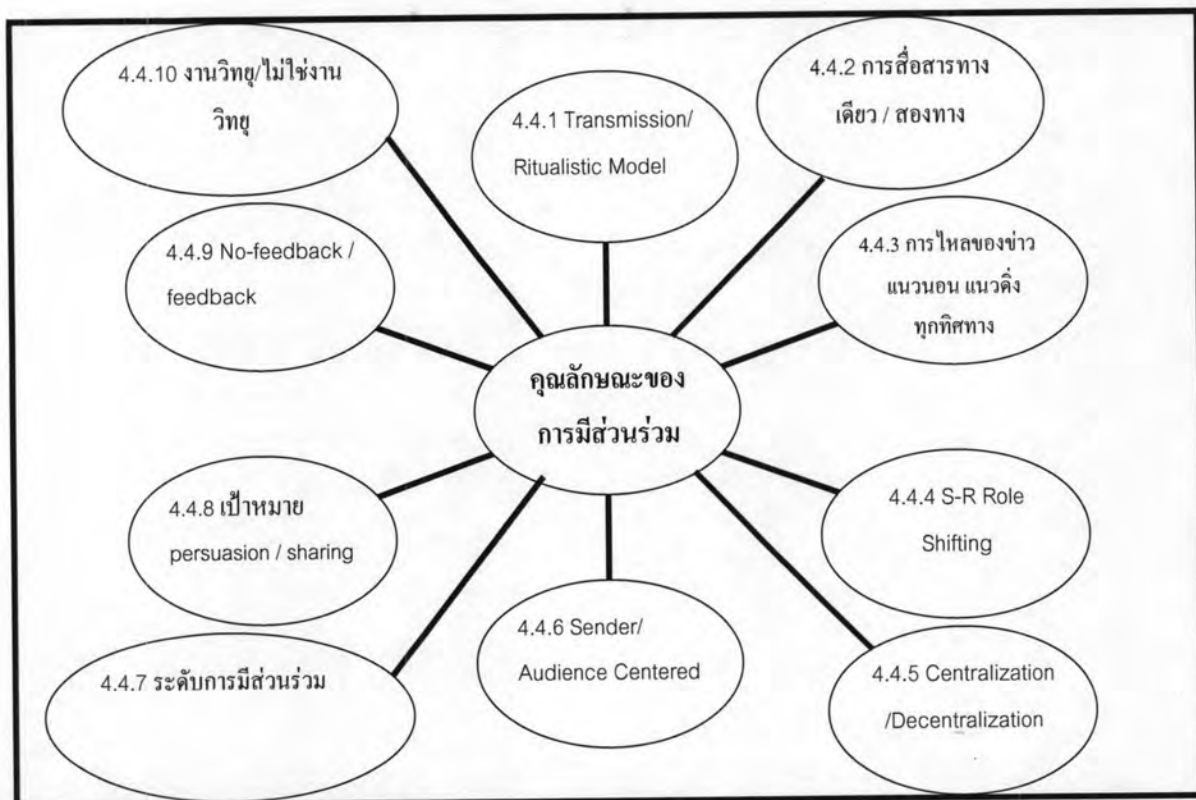
(3.2) มีการไหลของข่าวสาร (flow of Information) จากทุกทิศทางทั้งจากบนลงล่าง (Top –Down)ล่างสู่บน (Bottom-up) และแบบแนวนอน (Horizontal)

(3.2.1) การไหลของข่าวสารจากบนลงล่าง มักเป็นบทบาทที่วิทยุสาธารณะหรือวิทยุกรมประชาสัมพันธ์แสดงอยู่คือ การประกาศข่าว การถ่ายทอด ข่าวสารจากหน่วยงานราชการสู่ประชาชนการให้ความรู้ การศึกษา เพื่อการเรียนรู้และรณรงค์ในลักษณะต่าง ๆ เช่น รณรงค์ให้ไปเลือกตั้ง การปลุกระดมเพื่อการใดการหนึ่ง เป็นต้น

(3.2.2) การไหลของข่าวสารจากล่างขึ้นบน เป็นบทบาทในการแสดงความคิดเห็นจากผู้ฟังไปยังผู้เกี่ยวข้อง เช่นรายการร้องทุกข์ชาวบ้าน หรือการแสดงความคิดเห็นของผู้ฟังไปยังผู้กำหนดนโยบายของสถานี เป็นต้น

(3.2.3) การไหลของข่าวสารในแนวนอน วิทยุชุมชนสามารถเป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างชาวบ้านและชาวบ้านด้วยกันเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถกระทำได้หลายลักษณะ เช่นการเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านได้สื่อสารกันผ่านทางวิทยุชุมชน การจัดรายการเป็นเวทีแสดงความคิดเห็น / ร่วมแก้ปัญหาชุมชนและการเป็นศูนย์กลางชุมชนในการดำเนินการต่าง ๆ อย่างในกรณีที่วิทยุชุมชนคนบ้านดงเป็นศูนย์กลางให้กลุ่มแม่บ้านมารวมตัวกันเพื่อผลิต และส่งเสริมสินค้าชุมชน เป็นต้น

หากพิจารณาทิศทางการไหลของข่าวสารใน 3 รูปแบบแล้ว จะพบว่าการไหลของข่าวสารในแนวนอนจะทำให้บทบาทของผู้รับสาร และผู้ส่งสารมีการปรับเปลี่ยนกันตลอดเวลา ซึ่งแสดงถึงการสื่อสารที่เสมอภาค และเปิดโอกาสให้คนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม (McQuail, 2005)

(4) เกณฑ์ในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วม

แผนภาพที่ 11 เกณฑ์ในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วม (ณัฐมน บัวพรหมมี, 2551)

- (4.1) แบบจำลองทางการสื่อสาร 2 ลักษณะ คือ (1)Transmission Model
(2) Ritualistic Model
- (4.2) รูปแบบการสื่อสาร 2 ลักษณะ (1)การสื่อสารทางเดียว หรือ One Way Communication (2)การสื่อสารสองทาง หรือ Two Way Communication
- (4.3) การไหลของข่าวสาร 3 รูปแบบ คือ (1)นวนอน (2)แนวคิ่ง
(3) ทุกทิศทาง
- (4.4) การแสดงบทบาทของผู้ส่งสาร และ ผู้รับสาร 2 ลักษณะ คือ (1)การแสดงบทบาทแบบตายตัว (2)สลับบทบาท
- (4.5) การบริหารจัดการงาน 2 รูปแบบ คือ (1)แบบรวมศูนย์ หรือCentralization
(2)กระจายอำนาจ หรือ Decentralization
- (4.6) ผู้ส่งสารเป็นศูนย์กลาง (Sender Centered) / ผู้รับสารเป็นศูนย์กลาง (Receiver Centered)

- (4.7) ระดับการมีส่วนร่วม 3 ลักษณะ คือ (1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ฟังที่เอาการเอางาน หรือ Active Listener (2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิต / ผู้ร่วมผลิต หรือ Producer/Co-Producer และ(3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนด นโยบาย หรือ Policy Maker / Planner
- (4.8) เป้าหมายในการมีส่วนร่วม 2 ลักษณะ (1) เพื่อชักจูง (2) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม
- (4.9) ปฏิริยาตอบกลับ 2 ลักษณะ คือ (1) มีปฏิริยาตอบกลับ (2) ไม่มีปฏิริยาตอบกลับ
- (4.10) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นงานวิทย์ / การมีส่วนร่วมในกิจกรรมนอกเหนือจากงานวิทย์

(5) เกณฑ์การจัดระดับการมีส่วนร่วม

การเข้ามามีส่วนร่วมในวิทย์ชุมชนกระทำได้หลายระดับ โดยในที่นี้ จะขอจัดแบ่งการมีส่วนร่วมเอาไว้ 3 ระดับ โดยเรียงลำดับจากระดับที่น้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุด ดังนี้ (เจริญเนตร แสงดวงแข,2549)

- (5.1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/Users)
- (5.2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต (Sender/Producer/Co-Producer)
- (5.3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบาย(Policy Maker / Planner)

การมีส่วนร่วมในแต่ละระดับนี้ จะเรียกร่องประเภทของกิจกรรมและเงื่อนไขต่างๆ แตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- (5.1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ฟังที่เอาการเอางาน (Active Listener)
เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับน้อยที่สุด แต่ก็ป็นระดับที่สามารถเปิดกว้างให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ตั้งแต่การเป็นเพียงผู้ฟังจนถึงขั้นให้ความความคิดเห็น / ข้อเสนอแนะ และรวมกับกิจกรรมวิทย์ชุมชน ดังนี้
- (5.1.1) รับฟังรายการอย่างต่อเนื่อง
- (5.1.2) แสดงความคิดเห็นเข้ามายังรายการผ่านทางโทรศัพท์ จดหมาย
- (5.1.3) ร่วมส่งข้อมูลข่าวสารของชุมชนมายังรายการ

(5.1.4) ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่วิทยุชุมชนดำเนินการ เช่น การจัดเวที
วิทยุชุมชนสัญจร

(5.1.5) ร่วมประชาสัมพันธ์วิทยุชุมชนฯลฯ

(5.2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต (Producer/Co-Producer)
เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมา และอาจจำเป็นต้องสร้าง
เงื่อนไขใหม่ๆ เพิ่มเติมได้หลายรูปแบบตามความสนใจ และโอกาสที่เอื้ออำนวย

(5.2.1) การเข้าร่วมในฐานะผู้ผลิตรายการ หมายถึง การเข้ามาเป็นผู้จัด
/ ผู้ดำเนินรายการโดยอาจเข้ามาจัด / ดำเนินรายการแบบถาวรหรือ แบบ
"อาสาสมัคร" เป็นครั้งคราวก็ได้

(5.2.2) การเข้าร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการ หมายถึงการเข้าร่วมเป็น
ส่วนหนึ่งของรายการ เช่น เข้าร่วมเป็นผู้ดำเนินรายการ วิทยากร หรือแขก
รับเชิญของรายการ เป็นต้น

(5.3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบาย (Policy Maker /
Planner)

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบายนั้น หมายถึง การมีส่วน
ร่วมในระดับกรรมการ ซึ่งการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ ถือว่าเป็นรูปแบบสูงสุดของการมี
ส่วนร่วม แต่เป็นระดับที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้น้อยที่สุดเนื่องจาก การเข้ามามีส่วนร่วม
ในระดับนี้ มักไม่เป็นที่รับรู้ และชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่มักไม่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วม
ในระดับนี้ ดังนั้นกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมในระดับการวางแผน และการกำหนดนโยบายจึง
มักเป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น

ทั้งนี้ ระดับการมีส่วนร่วมทั้ง 3 ระดับที่กล่าวมา สามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามสถานการณ์
และเงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไป

ในงานวิจัยของ เสกสรร พรหมพิทักษ์ (2545) ซึ่งศึกษาเรื่อง " แนวทางการพัฒนาวิทยุ
ชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์" เสกสรรสรุปแนวทางการมีส่วนร่วม
ของชุมชนในวิทยุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ เอาไว้ดังนี้ ระดับการมีส่วนร่วม (Degree of Participation)

- (1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสารหรือผู้ฟัง
- (2) การมีส่วนร่วมทางโทรศัพท์ จดหมาย และทางไปรษณีย์บัตร

- (3) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ในรายการหรือผู้ร่วมรายการ (Guests) ถือเป็น การมีส่วนร่วมในฐานะแหล่งข้อมูล
- (4) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการ
- (5) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานวิทยุชุมชน เช่น การวางแผน การกำหนดนโยบาย

ขยายความจากการมีส่วนร่วมที่ปรากฏในงานวิจัยของเสกสรร (เสกสรร พรหมพิทักษ์ ,2545) ที่กล่าวอ้างข้างต้น เมื่อพิจารณาลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะอาสาสมัคร พบว่า เมื่อใช้เกณฑ์การมีส่วนร่วมในงานด้านการผลิตรายการ และงานที่นอกเหนือจากการผลิตรายการ มาจำแนกประเภทการมีส่วนร่วมพบว่า ยังมีรูปแบบการมีส่วนร่วมอีกหลายลักษณะที่คนในชุมชน สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ในฐานะอาสาสมัคร ดังที่ปรากฏอยู่ในหัวข้อบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัคร ทั้ง 10 ประการ ซึ่งจะกล่าวถึงโดยละเอียดต่อไปในหัวข้อแนวคิดเรื่องอาสาสมัครในลำดับถัดไป

- (1) ผู้รวบรวมวัตถุดิบ
- (2) ผู้แนะนำ / ประสานแหล่งข่าว
- (3) เป็นผู้ร่วมจัดรายการ
- (4) เป็นผู้จัดรายการหลัก
- (5) เป็นจุดรับ feedback ชุมชน
- (6) ผู้ตรวจสอบความถูกต้องของข่าวสาร
- (7) ผู้ขยายผล / ขยายเครือข่าย
- (8) ผู้ประชาสัมพันธ์
- (9) เป็นผู้ร่วมกำหนดทิศทางและนโยบาย
- (10) หนุนช่วยด้านงบประมาณและช่วยกิจกรรมเสริมต่างๆ

นอกจากนั้น ยังมีปัจจัยที่มีส่วนกำหนดระดับการมีส่วนร่วมดังกล่าว คือ สัญญาณการกระจายเสียง อันหมายถึง การครอบคลุมของสัญญาณการออกอากาศรายการที่ทำให้ชุมชนในพื้นที่ของจังหวัดไม่สามารถรับฟังรายการ หรือไม่ได้มีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสารหรือผู้ฟัง ภาวะเบียดบีบที่กำหนดผู้จัดรายการและผู้ดำเนินรายการต้องมีใบรับรองเป็นผู้ประกาศจากกรมประชาสัมพันธ์ และนโยบายของรายการที่ไม่ได้กำหนดอย่างชัดเจนในการเพิ่มระดับการมีส่วนร่วม และ ปัจจัยทางเทคนิคและอื่นๆ อาทิ จำนวนคู่สายโทรศัพท์ที่มีอย่างจำกัดและคมนาคม เป็นต้น

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในวิद्यุชุมชน ผู้วิจัยจะนำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีต่อสถานีวิทยุชุมชนปฐมสาคร ซึ่งเป็นหนึ่งในประเด็น ปัญหาหน้าวิจัย

2.5 แนวคิดเรื่องอาสาสมัคร (กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

ในขณะที่แนวคิดเรื่อง คณะกรรมการ ในฐานะตัวแทนประชาชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ในวิทยุชุมชนนั้น มีความชัดเจนและรับรู้เข้าใจกันทั่วไป แต่แนวคิดเรื่องอาสาสมัคร ยังเป็นเรื่อง ที่เข้าใจกันน้อย ทั้งที่อาสาสมัครนั้นคือหัวใจของวิทยุชุมชน

2.5.1 ความจำเป็นและความสำคัญของอาสาสมัคร

- (1) เนื่องจากธรรมชาติของวิทยุชุมชนต้องทำอย่างต่อเนื่องทุกวัน และเป็นงานที่ ต้องระดมพลังคนจำนวนมาก ไม่สามารถทำงานแบบ "one man show" ได้
- (2) ในแง่ปรัชญา การมีอาสาสมัครเข้ามาเป็นพันธมิตรเพื่อจะขับเคลื่อนให้งาน วิทยุชุมชนดำเนินไปได้ เพื่อให้สอดคล้องกับความหมายที่แท้จริงของวิทยุชุมชนที่ว่า เป็นงานโดย ชุมชน
- (3) ในขณะที่ชุมชนสามารถจะเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนได้ในบทบาทต่างๆ เช่น เป็นผู้บริหาร วางนโยบาย เป็นผู้จัดรายการเป็นคณะกรรมการบทบาทเหล่านี้รองรับคนได้ใน ปริมาณไม่มากประชาชนส่วนใหญ่จึงต้องเล่นบทบาท เป็นผู้ฟังที่เอาการเอางานกระตือรือร้นซึ่งก็ เป็นบทบาทที่มีส่วนร่วมน้อยเกินไป ดังนั้นอาสาสมัครจึงเป็นการพบกันครึ่งทางระหว่างบทบาท ของทั้ง 2 กลุ่ม ซึ่งเป็นบทบาทที่เปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมได้มากขึ้นและเป็นเวทีที่ เปิดกว้างมากกว่าการเป็นคณะกรรมการ
- (4) หากมีการพัฒนาระบบอาสาสมัครทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพแล้ว อาสาสมัคร ก็จะสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกในการตัดสินใจร่วมเกี่ยวกับแนวทาง และทิศทางใน การดำเนินงานวิทยุชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- (5) ปัญหาเรื่องความเข้าใจเกี่ยวกับอาสาสมัคร ลักษณะการรับรู้และความเข้าใจ เกี่ยวกับ อาสาสมัคร ในระบบความนึกคิดของสังคมไทย มีการนำเอาคำว่าอาสาสมัครไปใช้ในคู่ ตรงข้ามกับคำว่ามืออาชีพ ทำให้มีนัยยะว่า ใครจะเข้ามาเป็นอาสาสมัครก็เข้ามาเป็นได้เลย ไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทน ไม่ต้องมีการฝึกอบรมอาสาแล้วจะมาทำมั่งไม่ทำมั่งก็ได้ ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่ น่าจะเป็นความหมายของอาสาสมัครวิทยุชุมชน เพราะเป็นอาสาสมัครวิทยุชุมชนนั้นน่าจะมีการ กำหนดคุณสมบัติเบื้องต้นบ้าง แม้ว่าจะไม่ต้องเข้มงวด แต่ควรจะต้องมีการฝึกอบรมมีการจัดสรร งบประมาณให้บ้าง มีการจัดตั้งรวมกลุ่มเพื่อให้มีการทำงานที่มีระเบียบวินัยตามสมควร

(6) นอกเหนือจากการรับรู้ปัญหาเรื่องอาสาสมัครแบบผิดๆ แล้ว ก็ยังมีปัญหาเรื่องความเข้าใจ และรับรู้ เกี่ยวกับวิทยุชุมชนอย่างผิดๆ ของตัวอาสาสมัครเอง ชาลิสามากแผ่นดินทอง (2547) ได้ประมวลเอาไว้ว่าอาสาสมัครจะขาดความเข้าใจว่าวิทยุชุมชนคืออะไร หรือรับรู้เพียงส่วนเลี้ยวเดียวเท่านั้นว่า งานวิทยุชุมชนคือการผลิตรายการวิทยุ รวมทั้งยังขาดประสบการณ์ตรงว่า วิทยุชุมชนคืออะไร เนื่องจากวิทยุชุมชนเป็นสื่อใหม่ในสังคมไทยแต่เนื่องจากในความคิดประชาชนไม่ได้ว่างเปล่าเรื่องวิทยุ (แบบสาธารณชนหรือการค้า) จึงเกิดปัญหาการรับรู้มาตั้งแต่แรก

(7) จากปัญหาเรื่องความเข้าใจในวิทยุชุมชน ทำให้การฝึกอบรมในเรื่องปรัชญาธรรมชาติ และอัตลักษณ์ของวิทยุชุมชนเป็นกิจกรรมที่จะขาดเสียไม่ได้ เพราะฉะนั้นวิทยุชุมชนจะเกิดปัญหาในการทำงานกับอาสาสมัครที่ไม่มีสัมมาทิฐิ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า อาจมีปรากฏการณ์ทำงานวิทยุชุมชนด้วยความเข้าใจแบบวิทยุสาธารณะ หรือวิทยุธุรกิจ และการประเมินผลความเข้าใจของอาสาสมัครทั้งก่อนและหลังจากการเข้าร่วมอบรมและทำงาน วิทยุชุมชนก็สามารถจะเป็นตัววัดความก้าวหน้าของวิทยุชุมชนได้ประการหนึ่ง

(8) กลยุทธ์ในการแสวงหาอาสาสมัคร ในการทำงานอาสาสมัครนั้น ต้องคำนึงถึงเรื่องปริมาณและคุณภาพ ควบคู่กันไปอยู่ตลอดเวลาเพราะหาก มีอาสาสมัครจำนวนมากแต่ขาดคุณภาพ นอกจากจะทำให้งานวิทยุชุมชนไม่ได้ผลแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องการบริหารจัดการตามมาอีกตามหลักที่ว่า คนเยอะเรื่องเยอะ ในอีกด้านหนึ่งหากคนน้อย แต่เป็นคนที่มีความสามารถก็อาจจะไม่เพียงพอกับงานวิทยุชุมชนที่ต้องใช้ทรัพยากรบุคคลจำนวนมาก

ชาลิสามากแผ่นดินทอง (2547) มีบทเรียนในการขยายแนวคิดสู่กลุ่มบุคคลอื่น ทั้งเพื่อหาอาสาสมัครและเพื่อขยายผลการทำงานว่าการคัดเลือกผู้นำสาร นั้นมีความสำคัญมากที่สุด กล่าวคือ ผู้นำสารนั้นต้องเป็นคนที่มีความน่าเชื่อถือ และมีความรอบรู้ (credibility & expertise) สามารถตอบคำถามหรือข้อสงสัยต่างๆ ได้ และในระยะเริ่มต้นนั้น เนื้อหาที่จะนำเสนอสมควรจะมีลักษณะทั้งที่ คิดใหม่และทำได้จริง คือควรมีแผนการทำงานที่ชัดเจนและแปลงเป็นขั้นตอนเชิงปฏิบัติการได้ ทั้งนี้การเปิดตัววิทยุชุมชนครั้งแรกต่อกลุ่มผู้ที่จะมาเป็นอาสาสมัครนั้น เปรียบเสมือนการวางศิลาฤกษ์ด้านความเข้าใจต่อเรื่องวิทยุชุมชนเป็นครั้งแรก ซึ่งมีความสำคัญในการสร้างรากฐานที่มั่นคง นอกจากนี้ยังมีภารกิจ 3 ด้านต่ออาสาสมัคร หลังจากที่ผ่านมาขั้นตอนในการแสวงหาและคัดสรรอาสาสมัคร

2.5.2 ภารกิจที่วิฑูรย์ชุมชนพึงกระทำต่ออาสาสมัคร 3 ด้าน (ชาลิสสา มากแผ่นทอง, 2547)

- (1) ต้องเสริมเชี่ยวชาญด้านปัญญา คือ การจัดการอบรมสำหรับการฝึกอบรมให้แก่อาสาสมัครนั้นถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่จะขาดเสียไม่ได้ ส่วนการจะอบรมเนื้อหาอะไรนั้น น่าจะขึ้นอยู่กับบทบาทหน้าที่ที่อาสาสมัครแต่ละประเภทจะรับผิดชอบ และควรมีการกำหนดคุณสมบัติที่เหมาะสมสำหรับงานประเภทต่างๆของอาสาสมัคร
- (2) ต้องมีการจัดระบบด้วยการตั้งเป็นกลุ่ม ชมรม เครือข่าย เพื่อการประสานงาน หนุนเสริม
- (3) ต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่เพื่อให้คนทำงานปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

วีรพงษ์ พลนิกรกิจ (2545) พบว่า อาสาสมัครที่จะมาทำงานเป็นผู้ดำเนินรายการนั้น ควรมีคุณสมบัติดังนี้

2.5.3 ตัวอย่างคุณสมบัติของอาสาสมัครนักจัดรายการ

- (1) ต้องเป็นคนในชุมชน และควรรู้ข้อมูลของท้องถิ่นเป็นอย่างดี
- (2) มีทักษะในการใช้ภาษา (ทั้งภาษากลางและภาษาท้องถิ่น)
- (3) รู้วิธีการถามให้ได้รายละเอียด
- (4) รู้วิธีและสามารถควบคุมประเด็นในการสนทนาในรายการได้
- (5) มีความเป็นกลาง ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดและเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น
- (6) มีปฏิภาณไหวพริบ และสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้
- (7) เป็นผู้ใฝ่การศึกษาหาความรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

การจัดระบบของอาสาสมัคร ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดในเรื่องนี้คือกรณีของวิฑูรย์ชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีอาสาสมัครถึง 200 คน ดังนั้น จึงได้มีการจัดตั้งอาสาสมัครทั้งหมดขึ้นเป็นชมรมอาสาสมัครวิฑูรย์ชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีโครงสร้างการทำงานที่แน่นอน ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ การมีกลไกของชมรมอาสาสมัครนี้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาความเข้าใจของสมาชิกวิฑูรย์ชุมชนเป็นอย่างดี ดังที่ผลงานวิจัยพบว่า เมื่อสำรวจมูลเหตุจูงใจที่ทำให้สมาชิกชมรมจำนวนหนึ่งเข้ามาทำงานวิฑูรย์ชุมชนได้คำตอบที่คล้ายคลึงกันดังนี้

2.5.4 ตัวอย่างมูลเหตุจูงใจที่ทำให้เข้ามาร่วมงานกับวิเทศชุมชน

(1) ทุกคนศรัทธาในความเป็นวิเทศชุมชน ซึ่งเห็นว่าเป็นรายการที่มีประโยชน์ต่อคนในชุมชน สังคม และประเทศชาติ

(2) ทุกคนศรัทธาในตัวผู้ดำเนินรายการวิเทศชุมชน ที่ทำการโดยไม่ได้ผลตอบแทนถือว่าเป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนร่วม

2.5.5 การกำหนดบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัคร

(1) ผู้รวบรวมวัตถุดิบ ได้แก่เรื่องราวต่างๆในชุมชน เนื่องจากเนื้อหาของวิเทศชุมชนนั้นจะเป็นเรื่องที่อยู่ในชุมชน ดังนั้น อาสาสมัครจึงเปรียบเสมือนนักข่าวท้องถิ่นที่จะป้อนวัตถุดิบให้กับสถานีแม่

(2) ผู้แนะนำ / ประสานแหล่งข่าว ในกรณีที่อาสาสมัครไม่ทราบเนื้อหาเป็นอย่างดี หากรู้จักแหล่งข่าว อาสาสมัครก็อาจจะทำได้ทั้งเป็นผู้แนะนำ แหล่งข่าวให้ทางรายการทราบ และเนื่องจากอาสาสมัครที่อยู่ในพื้นที่โดยส่วนใหญ่แล้ว เช่น อาสาสมัครของวิเทศชุมชนคนเมืองน่าก็จะทำหน้าที่ประสานงานกับแหล่งข่าวไปได้เลย

(3) เป็นผู้ร่วมจัดรายการ นอกเหนือจากการเป็นผู้รวบรวมวัตถุดิบ แนะนำหรือประสานงานกับแหล่งข่าวแล้ว อาสาสมัครบางคนยังอาจเข้ามาเป็นผู้ร่วมจัดรายการด้วย ซึ่งเท่ากับช่วยสร้างสีสันให้แก่รายการ และในเวลาเดียวกันก็เท่ากับเป็นกระบวนการการฝึกอบรมจากผู้เตรียมข้อมูลให้มานั่งอยู่หน้าไมค์ผลิตรายการ

(4) เป็นผู้จัดรายการหลัก ซึ่งเป็นพัฒนาการที่ต่อเนื่องมาจากข้อ (3) ในกรณีที่อาสาสมัครมีความสนใจ มีเวลาว่าง มีความสามารถ ก็สามารถยกระดับขึ้นมาเป็นผู้จัดรายการได้เลย เช่น จากสมาชิกชมรมวิเทศชมรมคนเมืองน่า 57 คน ที่ได้รับการอบรม ก็จะมาแบ่งกลุ่มกันรับผิดชอบการผลิตรายการทุกวันเป็น 5 กลุ่ม กลุ่มละ 8-9 คน และในจำนวนนี้มีผู้ที่สามารถจัดรายการได้ถึง 42 คน ซึ่งสามารถหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันทำให้เกิดความต่อเนื่องได้

(5) เป็นจุดรับ feedback ชุมชน เนื่องจากการสื่อสารในวิเทศชุมชนนั้นต้องเป็นการสื่อสาร 2 ทาง และเป้าหมายของวิเทศชุมชนนั้นจะต้องนำเสนอให้ตรงหรือตอบสนองความต้องการของชุมชน แต่โดยทั่วไป ผู้รับฟังทั่วไปอาจจะมีความกังวลการส่งปฏิกริยาป้อนกลับมายังสถานี เช่น ระยะเวลาห่างไกลเกินไป ไม่มีโทรศัพท์ ฯลฯ ในแง่นี้อาสาสมัครซึ่งอยู่ในพื้นที่สามารถจะเล่นบทบาทเป็น จุดรับฟัง feedback ที่อยู่ในชุมชน

(6) ผู้ตรวจสอบความถูกต้องของข่าวสาร ในขณะที่การผลิตเนื้อหารายการรายการของวิเทศชุมชนนั้น จะเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากทั่วทุกสารทิศเพื่อมาทำรายการนั้น ข้อมูลที่หลังไหล

เข้ามาเยี่ยมมีทั้งข้อเท็จ และข้อจริง และผู้ที่จะช่วยตรวจสอบให้ได้ก็คือบรรดาอาสาสมัครที่เกาะติดอยู่กับพื้นที่นั่นเอง

(7) ผู้ขยายผล / ขยายเครือข่าย เพื่อขยายผลการรับฟังให้กว้างขวางออกไป จึงมักมีข้อเสนอให้มีการเชื่อมโยงต่อระหว่างวิทยุชุมชนกับระบบการสื่อสารของชุมชน เช่น หอกระจายข่าว ซึ่งอาสาสมัครสามารถจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานเครือข่ายเชื่อมโยงนี้ได้

(8) ผู้ประชาสัมพันธ์ เนื่องจากงานวิทยุชุมชนเป็นของใหม่ ดังนั้นจึงต้องมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง และคงไม่มีใครจะทำหน้าที่นี้ได้ดีเท่ากับอาสาสมัครในชุมชน ประสบการณ์จากวิทยุชุมชนคนเมืองน่าจะได้แสดงให้เห็นว่า สมาชิกชมรมวิทยุชุมชนหลายคนทำหน้าที่เป็นประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน เมื่อมีการจัดงานขึ้นในหมู่บ้าน สมาชิกก็สามารถจะประชาสัมพันธ์รายการให้ชาวบ้านได้ทราบ

(9) เป็นผู้ร่วมกำหนดทิศทางและนโยบายของวิทยุชุมชน ตัวอย่างเช่น วิทยุชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์ ชมรมอาสาสมัครวิทยุชุมชน ถือเป็นหน่วยงานหนึ่งในโครงสร้างของวิทยุชุมชนทั้งหมด และเป็นตัวแทนขนาดใหญ่ของชุมชนที่จะร่วมกำหนดทิศทาง และนโยบายของวิทยุชุมชน

(10) หนุนช่วยด้านงบประมาณและช่วยกิจกรรมเสริมต่างๆ ตามหลักการ กิจกรรมของวิทยุชุมชนนั้นจะหยุดอยู่แค่การจัดรายการวิทยุไม่ได้ หากแต่จะต้องมีการทำกิจกรรมเสริมต่างๆ เช่น วิทยุสัญจร การระดมหาทุนทรัพย์ ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยอาสาสมัครเข้ามาหนุนช่วย

แนวคิดเกี่ยวกับอาสาสมัคร ผู้วิจัยจะนำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์เรื่องกระบวนการสืบทอดอาสาสมัครซึ่งเป็นหนึ่งในคำถามนำวิจัย

2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีดังต่อไปนี้

จิระวรรณ ตันุกรานนท์ (2542) ศึกษาเรื่อง "การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา ในการจัดรายการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน" พบว่า ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาสนใจที่จะมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการจัดรายการวิทยุชุมชน ถึงแม้ว่าจะยังไม่มี ความเข้าใจในรายละเอียดของการดำเนินการที่ชัดเจน โดยมีความสนใจตั้งแต่กระบวนการส่งข่าวประชาสัมพันธ์ ในรายการ เป็นผู้ดำเนินรายการ ร่วมเป็นคณะกรรมการบริหาร ร่วมเป็นคณะกรรมการผลิตรายการ กระทั่งจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชนเอง

จากการศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิद्यุชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ผู้นำชุมชนทุกคนมีบทบาทอย่างมาก ทั้งในด้านการให้ความรู้ และการระดมความคิดเห็นจากสมาชิกชุมชน รวมทั้งการวางแผนจัดการวิद्यุชุมชน

ส่วนปัญหาในการบริหารจัดการวิद्यุชุมชนนั้น ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาแสดงความเห็นว่า ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการจัดการเป็นปัญหาอันดับหนึ่ง ซึ่งได้เสนอแนวทางแก้ไขไว้ว่า ในเรื่องค่าใช้จ่ายนั้น อาจต้องพึ่งพาสถาบันราชการให้เข้ามาช่วยสนับสนุน นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านกฎหมาย ซึ่งผู้นำชุมชนเห็นว่าเป็นเรื่องที่สามารถทำการศึกษาเพิ่มเติมได้ ต่อมาคือ ปัญหาความมั่นคงปลอดภัย อันเป็นปัญหาชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดน ดังนั้น ในการจัดตั้งสถานีวิद्यุกระจายเสียงชุมชนต้องพิจารณาพื้นที่ที่ไม่ห่างไกลมากเกินไป และปัญหาสุดท้ายที่พบมากคือ ปัญหาเรื่องความรู้ความชำนาญ ซึ่งผู้นำชุมชนเห็นว่าเป็นเรื่องที่สามารถทำการศึกษาเพิ่มเติมได้เช่นเดียวกับปัญหาด้านข้อกฎหมายสำหรับการศึกษาความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนจากการสนทนากลุ่ม พบว่า สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ไม่เคยรู้เรื่องการจัดการวิद्यุชุมชนมาก่อน แต่ถ้าให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการวิद्यุชุมชน ก็สนใจที่จะเป็นผู้ดำเนินรายการ โดยเห็นว่าควรจะมีค่าตอบแทนให้

ทิวาพร แสนเมืองชิน (2543) ศึกษาเรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านรายการวิद्यุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา” เพื่อศึกษาแนวคิดและโครงสร้างการดำเนินงานโครงการวิद्यุชุมชน การเข้าถึงสื่อวิद्यุชุมชนของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนและการบริหารจัดการด้วยตนเองของประชาชนในการดำเนินงานวิทยุของนครราชสีมา สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นสถานีวิทยุที่เกิดขึ้นจากนโยบายของกรมประชาสัมพันธ์ ที่ให้สถานีวิทยุในท้องถิ่นดำเนินโครงการนำร่องสถานีวิทยุชุมชน เพื่อตอบสนองนโยบายรัฐคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และนโยบายของรัฐบาลในส่วนของการดำเนินงาน

ผลจากการศึกษาพบว่าการบริหารงานของวิद्यุชุมชนแห่งนี้ประกอบด้วยคณะกรรมการบริหาร 2 ชุด ซึ่งประสบปัญหาในการทำงานเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยเสนอว่าหากมีคณะกรรมการเพียงชุดเดียวน่าจะดีกว่า และเป็นคณะกรรมการที่มาจากอาสาสมัครของประชาชนโดยตรงเพื่อความมีอิสระและประชาชนยอมรับให้เป็นตัวแทนที่แท้จริง ส่วนการบริหารจัดการด้วยตนเองของประชาชนในการดำเนินงานวิद्यุชุมชนยังไม่สามารถทำได้ตามหลักการบริหาร 4 ประการ คือ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการด้วยตนเองของประชาชนในการดำเนินรายการวิद्यุชุมชนของนครราชสีมาเป็นแนวทางหนึ่งที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนกับรายการในทุกๆระดับ ตั้งแต่การเข้าถึงสื่อ

การมีส่วนร่วมในการผลิตรายการ การวางแผน และการบริหารจัดการด้วยตนเองของประชาชน ตามแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของยูเนสโก แม้ว่าการบริหารจัดการด้วยตนเองจะยังไม่สามารถทำได้ แต่ยูเนสโกก็ยอมรับให้พัฒนาการบริหารจัดการของประชาชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป ดังนั้น รายการวิทยุชุมชนในอนาคตประชาชนจะสามารถบริหารจัดการได้โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมแบบ ประชาธิปไตย

อรรถรณ ปิลันธน์โอวาท (2544) ศึกษาเรื่อง "การสื่อสาร การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจของประชาชนในวิทยุชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง (ตุลาคม 2541-สิงหาคม 2544)" พบว่า

(1) ประชาชนทั้งสองจังหวัดที่มาร่วมผลิตและดำเนินรายการยังเป็น "ปัญญาชนคนชั้นกลาง" ในจังหวัดระยอง เจ้าหน้าที่สถานียังคงดำเนินการผลิตรายการวิทยุชุมชนเป็นส่วนใหญ่ในทั้งสองจังหวัด ประชาชนระดับรากหญ้ายังไม่มีโอกาสผลิตรายการ ร่วมบริหารรายการวิทยุชุมชน และไม่คุ้นเคยกับแนวคิดของวิทยุชุมชน แต่พอเข้าใจการดำเนินรายการวิทยุแบบประชาธิปไตย

(2) ประชาชนในฐานะผู้ฟังมีความพอใจรายการวิทยุชุมชนระดับหนึ่งและเสนอการปรับปรุงเนื้อหาและรูปแบบของรายการ

(3) หากได้รับการจัดสรรคลื่นความถี่ 20% ตามที่พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียงฯ กำหนดไว้ ประชาชนอาจมีทางเลือกในระยะแรกคือใช้เวลาร่วมกับสถานีวิทยุของรัฐที่มีอยู่แล้ว และค่อยพัฒนาเป็นเจ้าของสถานีในระยะหลัง โดยรวมตัวของคลื่นความถี่ การดำเนินงานในรูปของวิทยุชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการร่วมมือกับกระทรวงหลักๆ ก็จะได้ผลมากเช่นกัน

(4) เงินทุนอาจได้มาจากการจัดสรรของ กสทช. การรับทุนอุดหนุนจากการไม่แสวงกำไร หรือการหาโฆษณา จากธุรกิจรายย่อยภายในชุมชนนั้นๆ การปันผลกำไรของวิทยุภาคเอกชน ส่วนการเก็บเงินจากสมาชิกคงต้องค่อยเป็นค่อยไปเพราะผู้ฟังยังไม่เห็นประโยชน์เต็มที่

(5) ปัญหาบุคลากรคือประชาชนระดับรากหญ้าขาดความรู้และทักษะในการออกอากาศ และจัดรายการซึ่งอาจแก้ไขได้โดยอาศัยความอนุเคราะห์จากเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุของรัฐและสถาบันการศึกษาให้การฝึกอบรม ความไม่สม่ำเสมอของการมาจัดรายการอาจแก้ไขได้ โดยให้ผลัดเวรกันมาจัด โดยผู้นำชุมชนเป็นแกนนำสำคัญ โดยควรมีการทำงานผ่าน อบต. เยาวชนควรได้รับการสนับสนุนให้มาจัดรายการเพราะถือเป็นการศึกษาระยะยาวในเรื่อง สื่อมวลชนและสิทธิของประชาชน

(6) ปัญหาเรื่องระเบียบกฎเกณฑ์อาจแก้ไขได้โดยการออกอากาศเป็นภาษาถิ่น ซึ่งควรได้รับการสนับสนุน การมีใบผู้ประกาศเป็นสิ่งจำเป็นแต่ควรทดสอบประเมินผลในลักษณะให้ทราบระเบียบกฎเกณฑ์ของการจัดรายการมากกว่าเป็นการทดสอบการอ่านออกเสียง

(7) ปัญหาเรื่องเทคโนโลยีอุปกรณ์อาจแก้ไขได้โดยระยะแรกอาจให้ใช้ร่วมกับสถานีวิทยุของรัฐก่อน หรือในระยะแรกอาจให้ทดลองออกอากาศโดยใช้หอกระจายข่าว หลังจากนั้นอาจจะเช่าอาคารทำสถานีของชาวบ้านเอง พร้อมอุปกรณ์เครื่องส่งรุ่นเก่า ที่อาจหาเช่าได้ในราคาถูก

(8) รายการวิทยุชุมชนที่ประชาชนรากหญ้าสนใจในฐานะจะเป็นผู้จัดรายการคือรายการเกี่ยวกับปากท้อง รายการศิลปวัฒนธรรม โคลงกลอน ศาสนา รายการทนายปัญหา รายการวัยรุ่น รายการทั้งหมดนี้ควรมีเพลงคั่นบ้าง ของรางวัลในการจูงใจให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมควรมีบ้างแต่ไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นที่สุด

วิระพงษ์ พลนิกรกิจ และคณะ (2545) ศึกษา “แนวทางการพัฒนาวิทยุชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดบุรีรัมย์” พบว่า วิทยุชุมชน จังหวัดนครราชสีมา และบุรีรัมย์ มีโครงสร้างการบริหารงานภายใต้รัฐแต่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การบริหารจัดการเป็นแบบราชการมีการควบคุมทั้งในระดับชาติ คือการควบคุมจากข้อบังคับทางกฎหมาย ระดับหน่วยงาน มีการควบคุมจากทางสถานี และระดับปัจเจกบุคคล มีการควบคุมโดยผู้บริหาร ซึ่งการบริหารจัดการที่มีรัฐเป็นหลักทำให้ชุมชนไม่ได้มีบทบาทในการบริหารงานใด ๆ อย่างแท้จริง เป็นเพียงแต่องค์ประกอบเท่านั้น การแต่งตั้งคณะกรรมการทุกชุด เป็นการดำเนินงานของภาครัฐ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการดำเนินงาน การจัด ผลิตรายการ การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน และการทำหน้าที่ต่อชุมชนทำให้วิทยุชุมชนไม่สามารถทำหน้าที่ตอบสนองต่อชุมชนได้อย่างเต็มที่ และขาดการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านในทุกระดับ โดยในส่วนของการศึกษาวิทยุชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ เสกสรร พรหมพิทักษ์ ได้สรุปแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในวิทยุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ เอาไว้ดังนี้ ระดับการมีส่วนร่วม (Degree of Participation) ของชุมชนวิทยุจังหวัดบุรีรัมย์พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนในฐานะผู้รับสาร หรือผู้ฟังมากกว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานวิทยุชุมชน เช่น การวางแผน การกำหนดนโยบาย รองลงมาคือการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการเนื่องจากมีชมรมอาสาสมัครนักวิทยุชุมชนบุรีรัมย์ทำหน้าที่ในการผลิตรายการถือเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอีกช่องทางหนึ่ง สาเหตุสำคัญที่เป็นข้อจำกัดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนคือ วิทยุชุมชนบุรีรัมย์มีการดำเนินงานอยู่ภายใต้โครงสร้างระบบรัฐ การวางแผนและกำหนดนโยบายส่วนหนึ่งจึงทำตามนโยบายของกรมประชาสัมพันธ์เป็นหลัก นอกจากนี้ประชาชน

ส่วนหนึ่งยังมีส่วนร่วมในรายการผ่านทางโทรศัพท์ จดหมาย และทางไปรษณีย์บัตร รวมทั้งมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ในรายการหรือผู้ร่วมรายการ (Guests) ถือเป็นการมีส่วนร่วมในฐานะแหล่งข้อมูล

นอกจากนั้น ยังมีปัจจัยที่มีส่วนกำหนดระดับการมีส่วนร่วมดังกล่าว คือ สัญญาณการกระจายเสียงอันหมายถึง การครอบคลุมของสัญญาณการออกอากาศรายการที่ทำให้ชุมชนในพื้นที่ของจังหวัดไม่สามารถรับฟังรายการ หรือไม่ได้มีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสารหรือผู้ฟัง กฎระเบียบที่กำหนดผู้จัดรายการและผู้ดำเนินรายการต้องมีใบรับรองเป็นผู้ประกาศจากกรมประชาสัมพันธ์ และนโยบายของรายการที่ไม่ได้กำหนดอย่างชัดเจนในการเพิ่มระดับการมีส่วนร่วม และปัจจัยทางเทคนิคและอื่นๆ อาทิ จำนวนคู่สายโทรศัพท์ที่มีอย่างจำกัดและคมนาคม เป็นต้น

ธนิตา กลิ่นลาตวน(2546) ศึกษา "การบริหารจัดการรายการวิทยุชุมชนของคนโคราช" พบว่า รายการวิทยุชุมชนของคนโคราชมีการดำเนินงานโดยคณะกรรมการ 2 ชุด ชุดแรกเป็นตัวแทนจาก ภาครัฐ ภาคเอกชน และ ชุดที่สอง เป็นตัวแทนจากภาคประชาชน และเจ้าหน้าที่สำหรับการผลิตรายการ ทั้งนี้การกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการที่จะนำเสนอในแต่ละวัน อยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการผลิตรายการโดยเนื้อหาของรายการที่นำเสนอจะคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชุมชนเป็นสำคัญ

ในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในรายการวิทยุชุมชนของคนโคราช พบว่า การดำเนินงานรายการวิทยุชุมชนของคนโคราช เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการผลิตรายการทั้งในฐานะที่เป็นคณะกรรมการผลิตรายการ ผู้ร่วมรายการ และอาสาสมัคร แต่ส่วนใหญ่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนจะเป็นไปในลักษณะผู้รับสารมากกว่าการมีส่วนร่วมในระดับที่เข้มข้นกว่านั้น ซึ่งโดยมากจะโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็น ร้องเรียน ร้องทุกข์ผ่านรายการ โดยในส่วนของความรู้สึกเป็นเจ้าของรายการ พบว่า รายการวิทยุชุมชนของคนโคราชยังไม่สามารถทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าเป็นของประชาชนอย่างแท้จริงเนื่องจากรายการดังกล่าวมีจุดเริ่มต้นมาจากการปรับนโยบายของกรมประชาสัมพันธ์ให้สถานีท้องถิ่นดำเนินโครงการนำร่องวิทยุชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ซึ่งเท่ากับว่ารายการวิทยุชุมชนของคนโคราชไม่ได้เกิดจากความต้องการของคนในชุมชน และประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมจัดตั้งและร่วมเป็นเจ้าของรายการ

ภริตพร สุขโกศล (2547) ศึกษาเรื่อง "กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของวิทยุชุมชน อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง" พบว่า กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในวิทยุชุมชน 4 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านผู้ส่งสาร

เนื้อหาสาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร พบว่าองค์ประกอบด้านผู้ส่งสาร (Sender) กลุ่มตัวอย่างมีกระบวนการในการแสวงหาข้อมูลจากการมองเห็นสภาพปัญหาภายในชุมชน ประสพการณ์ และความสนใจของผู้ผลิตรายการ กรณีในการคัดเลือกเนื้อหา พิจารณาจากระดับ ความรู้ของกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ โดยใช้ภาษาคำเมือง หรือภาษาเหนือในการสื่อสาร องค์ประกอบด้านเนื้อหาสาร (Message) ที่นำเสนอ พบว่า มี 3 รูปแบบรายการ คือ

- (1) รูปแบบรายการสัมภาษณ์
- (2) รูปแบบรายการสนทนาสลับกับเปิดเพลง
- (3) รูปแบบรายการข่าวสลับกับเปิดเพลง

วัตถุประสงค์หลัก คือ ให้ความรู้ (To Educate) ให้ข้อมูลข่าวสาร (To Inform) และให้ความบันเทิง (To Entertain) หรือให้ความรู้สลับกับความบันเทิง (Edutainment) ซึ่งรูปแบบรายการ สะท้อนระดับการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน รูปแบบรายการสัมภาษณ์ระดับการมีส่วนร่วมจะ มากกว่ารูปแบบรายการสนทนาสลับกับการเปิดเพลง และรูปแบบรายการข่าวสลับกับการเปิด เพลง

องค์ประกอบด้านช่องทางการสื่อสาร (Channel) พบว่า วิทยุชุมชนมีความพร้อมทั้งด้าน เทคนิค และอุปกรณ์ แต่ยังไม่สามารถส่งสัญญาณครอบคลุมได้ทั่วทุกพื้นที่ในอำเภอแจ้ห่ม เพราะสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบสลับกับหุบเขา

องค์ประกอบด้านผู้รับสาร (Receiver) พบว่า ส่วนใหญ่เปิดรับฟังรายการวิทยุชุมชน โดยเลือกรับฟังที่บ้านเป็นส่วนมาก และยังเปิดรับฟังทั้งที่ทำงานในไร่ นา และสวนด้วย แสดงให้เห็นว่าสภาพของสื่อวิทยุได้สร้างระดับการมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสารได้ง่ายกว่าสื่อประเภทอื่น นอกจากนี้ผู้รับสารยังอยู่ในฐานะเป็นทั้งผู้ฟัง (Audience) ผู้ผลิตรายการ (Sender or Producer) และผู้วางแผนนโยบาย (Policy Planner) ทั้งนี้ ระดับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จะมีจำนวนของผู้เข้าร่วมในแต่ละระดับตามโครงสร้างหน้าที่ที่สูงขึ้น

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสื่อสาร (Participatory Communication) ของวิทยุชุมชน ได้สร้างลักษณะการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) คือการสื่อสาร ที่สามารถโต้ตอบกันได้ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร เนื่องจาก

- (1) รายการวิทยุชุมชนฯ สามารถช่วยแก้ปัญหาภายในชุมชนได้
- (2) วิทยุเป็นสื่อที่ทำให้เกิดการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลายของคนทุกเพศทุกวัย และ
- (3) เมื่อวิทยุได้แจ้งข้อมูลข่าวสารให้กับประชาชนได้รับทราบอย่างทั่วถึงกันแล้ว

ประชาชนจะเกิดความรู้ที่สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

นอกจากนี้ ผู้ผลิตรายการและผู้รับสารเป็นคนภายในชุมชนเดียวกัน จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประเด็นในการพูดคุยตามสถานที่ต่างๆ ภายในชุมชน เช่น สภากาแฟ ร้านขายของตลาด เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม วิทยุชุมชนฯ ยังคงเป็นสื่อที่ทำหน้าที่เพื่อสร้างความบันเทิงในชีวิตประจำวัน และทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร ตามความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ในชุมชน ดังนั้น คณะกรรมการของวิทยุชุมชนจึงควรสร้างการมีส่วนร่วมให้กับผู้รับสารมากขึ้น เช่น การทำแบบสำรวจกลุ่มคนฟังว่าต้องการรับฟังรายการลักษณะใด รวมทั้งจะทำอย่างไรให้วิทยุได้สร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และให้ชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิทยุชุมชนเพิ่มขึ้นได้อย่างไร

ชาคริต สูดสายเนตร และคณะ (2547) ศึกษา “การใช้สื่อวิทยุท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมประชาคม จังหวัดมหาสารคาม” ซึ่งวิทยุชุมชนจังหวัดมหาสารคามเป็นวิทยุชุมชนภาคประชาสังคม ที่เกิดจากการก่อตั้งโดยการผลักดันของ กองทุนเพื่อสังคม ซึ่งเป็นองค์กรภายนอก ผลการวิจัยพบว่า ในระยะแรกสมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมเป็นจำนวนมาก และมีระดับการมีส่วนร่วมไปถึงขั้นการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นไปตามหลักการที่แท้จริงของวิทยุชุมชน ที่ว่า สถานีวิทยุ “โดยชุมชน” “ของชุมชน” และ “เพื่อชุมชน” แต่เมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนก็ขาดหายไป เนื่องมาจากความไม่มั่นใจในทักษะความสามารถ และสิทธิของตนเอง อีกทั้งความไม่ชัดเจนของรัฐบาลต่อท่าทีในการปฏิรูปสื่อ ก็ส่งผลกระทบต่อความมั่นใจของประชาชนที่จะเข้าร่วมการดำเนินงานวิทยุชุมชน และเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการเรียนรู้ และทดลองทำวิทยุชุมชน ตลอดจนเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการบริหารจัดการคลื่นความถี่วิทยุกระจายเสียงแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ชาลิสา มากแผ่นทอง (2547) ศึกษาเรื่อง “การวิจัยเพื่อสรุปบทเรียน : กระบวนการเตรียมกลุ่มวิทยุชุมชนจังหวัดปัตตานี” พบว่า การสร้างความเข้มแข็งด้านการบริหารสถานีเป็นสิ่งสำคัญของกระบวนการเรียนรู้สื่อวิทยุชุมชน และการเดินหน้าขับเคลื่อนกิจกรรมในลักษณะต่างๆ เพื่อให้ภาคประชาชนเตรียมความพร้อมในการเป็นเจ้าของคลื่นความถี่และสถานีวิทยุ ซึ่งธรรมชาติของสื่อวิทยุที่มีการดำเนินการในลักษณะสาธารณะ ส่งผลให้การค้นหาแนวทางในการสร้างความเป็นวิทยุชุมชนแก่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความสำคัญอย่างมาก เพื่อให้วิทยุชุมชนเป็นสื่อที่สร้างประโยชน์แก่คนทุกฝ่ายให้มากที่สุด ซึ่งในสังคม กระบวนการสร้างกลุ่มประกอบด้วยขั้นตอน 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การสร้างกลุ่ม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนค้นหาแกนนำ หรือค้นหา โหนด เพื่อตั้งเป็นกลุ่มแกน ขั้นตอนพูดคุยชักชวน เสริมสร้างความเข้าใจ และขั้นตอนจัดโครงสร้าง กลุ่ม สร้างความเป็นเอกภาพ

ระยะที่ 2 การเตรียมความพร้อม ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ สร้างเสริมความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับแนวคิดวิทยุชุมชน สร้างเสริมทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม การเตรียมความพร้อมด้านการ ผลิตรายการ การสร้างคนเป็นวิทยากรเรื่องวิทยุชุมชน และส่งเสริมเรื่องการดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง

ระยะที่ 3 การขยายโหนด ประกอบด้วย สร้างกลุ่มวิทยุชุมชนตำบลทรายขาว อำเภอ โคกโพธิ์ และสร้างกลุ่มวิทยุชุมชนตำบลเตราะบอน อำเภอสายบุรี

กระบวนการสร้างกลุ่มทั้ง 3 ระยะต้องอาศัยกิจกรรมเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมให้การ ดำเนินงานเติบโต และไม่ล้มเลิก ซึ่งขั้นตอนการทำงานที่ยากที่สุด คือ ระยะการขยายโหนดเพื่อ สร้างเครือข่ายให้กว้างขึ้น ซึ่งภาคประชาชนมีปัญหาเรื่องการบริหารจัดการ

ทั้งนี้ แนวทางในการสร้างความเป็นวิทยุชุมชนให้เกิดแก่ประชาชนนั้น ได้ใช้แนวทางหลักๆ 6 ประการ คือ กิจกรรมวิทยุชุมชนสัญจร การจัดเวทีประกาศความยิ่งใหญ่ การเข้าร่วมเวทีสื่อกับ ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การจัดรายการวิทยุ การถอดบทเรียน และการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการ เรียนรู้วิทยุชุมชน ซึ่งแนวทางที่มีลักษณะการสื่อสารทางเดียว มักไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก ดังนั้น กิจกรรมต่างๆ จึงต้องมุ่งเน้นกระบวนการการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งต้องอาศัยการ สื่อสารสองทางที่ประชาชนสามารถร่วมแลกเปลี่ยน หรือแสดงความคิดเห็นได้

พัชราภรณ์ สายรัตเงิน (2548) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชน ต่อรายการ วิทยุชุมชน เพื่อนชุมชน ชุมชนปฐมอโคก ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม” พบว่า สถานีวิทยุชุมชนเพื่อนชุมชน ชุมชนปฐมอโคก ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ได้มีการชักชวนประชาชนทั้งภายในและภายนอกชุมชนให้เข้ามาร่วมดำเนินงาน โดยพบว่า ประชาชนที่เข้ามาร่วมดำเนินงานนั้น มีกระบวนการในการเข้ามามีส่วนร่วม 2 วิธี คือ ถูกชักชวนมา และอาสาสมัครเข้ามา ทั้งนี้พบว่า ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีความแตกต่างกันในด้านอายุ อาชีพ การศึกษา เพราะทางสถานีวิทยุชุมชนต้องการตัวแทนชุมชนในทุกระดับ ซึ่งมีตัวแทน จากชุมชน ตัวแทนข้าราชการ และตัวแทนจากกลุ่มศาสนา โดยมีตัวแทนจากชุมชนมากที่สุด ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสื่อสารระดับฐานะ ผู้ผลิตรายการ (Producer) ผู้จัดรายการจะเป็นตัวแทนจากชุมชนทุกระดับ ทั้งจากภายในและ ภายนอกชุมชน สามารถกำหนดรูปแบบ เนื้อหา ของรายการได้เอง โดยผู้จัดรายการที่อาศัยอยู่ใน เขตจังหวัดนครปฐมนั้น จะเคยฟังรายการของสถานีวิทยุชุมชน และมีลักษณะการสื่อสารแบบสอง ทาง (Two-way Communication) คือ มีการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความคิดเห็น ให้ข้อมูลความรู้กับ

ทางผู้ฟัง จากการที่ผู้ฟังโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็นในรายการ จากการเขียนจดหมาย จากการพบปะพูดคุยตามสถานที่ต่างๆ และจากการที่ผู้ฟังรายการมาเยี่ยมชมที่สถานีวิทยุชุมชน สำหรับในระดับผู้วางแผนหรือกำหนดนโยบาย (Policy Planner) พบว่า มีการคัดเลือกจากคุณลักษณะโดยต้องการบุคคลที่มีความรู้ มีบทบาททางสังคม โดยจะทำการแต่งตั้งกันภายในที่ประชุม ซึ่งจะมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบตามตำแหน่งงาน และในการปฏิบัติงานจะเป็นไปในลักษณะร่วมแสดงความคิดเห็น ลงมติเพื่อหาข้อสรุปในการดำเนินงาน แต่ต้องอยู่ภายในระเบียบและนโยบายของทางปฐมอโศก

คม สัมพันธ์รักษ์ (2548) ศึกษาเรื่อง "การศึกษาความเป็นมา และการบริหารจัดการของสถานีวิทยุชุมชนในจังหวัดชัยภูมิ" พบว่า วิทยุชุมชนในจังหวัดชัยภูมิที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 แห่ง มีโครงสร้างการบริหารจัดการที่แตกต่างกัน ดังนี้

(1) ศูนย์การเรียนรู้วิทยุชุมชนต้นน้ำชี เป็นสถานีวิทยุชุมชนในรูปแบบของเครือข่ายประชาชน จังหวัดชัยภูมิ ที่รับเอาแนวคิดวิทยุชุมชนจากกลุ่มประชาสังคมนำมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของในระดับกลุ่มน้ำ มีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งเพื่อเป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสาร และความรู้ของคนในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในทุกๆระดับ ไม่ว่าจะเป็นในแง่ผู้ฟัง ผู้ผลิตรายการ ตลอดจนการบริหารจัดการสถานีโดยที่เน้นผลิตรายการพูดคุยกับผู้ฟังโดยตรง และรายการข่าว รวมทั้งมีวิธีการหารายได้หลากหลายวิธีการโดยไม่ต้องพึ่งพาการโฆษณาสินค้าและบริการ

(2) ศูนย์การเรียนรู้วิทยุชุมชนคนบ้านแท่น เป็นสถานีวิทยุชุมชนในรูปแบบราชการ ที่ถึงแม้จะรับเอาแนวคิดจากกลุ่มประชาสังคมมาปฏิบัติ แต่ก็นำมาใช้เพียงบางส่วนเท่านั้น คณะทำงานของสถานีคือกลุ่มคณะทำงานจาก อบต.บ้านแท่น ไม่ได้มาจากอาสาสมัครในชุมชน ดังนั้น คนในชุมชนจึงมีส่วนร่วมในแง่ของการเป็นผู้ฟังและผู้ดำเนินรายการเท่านั้น ทางสถานีมีวัตถุประสงค์ในการกระจายเสียงเพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนในชุมชนเข้ามาจัดรายการ ซึ่งโดยมากเป็นรายการดนตรี รวมทั้งเปิดโอกาสให้หน่วยงานราชการต่างๆ เข้ามาใช้สถานีวิทยุ ดังนั้น จึงเน้นผลิตรูปแบบรายการดนตรีและรายการพูดคุยมากที่สุด ส่วนการหางบประมาณเพื่อเป็นทุนในการใช้จ่ายของทางสถานีนั้นมาจาก 2 ทาง คือ เงินบริจาคจากคนในชุมชน และเงินอุดหนุนสถานีจาก อบต.บ้านแท่น ซึ่งเป็นแหล่งทุนหลัก

(3) จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนภูเขียว เป็นสถานีวิทยุชุมชนในรูปแบบธุรกิจ โดยมีพ่อค้าในชุมชนเป็นเจ้าของเงินทุนในการก่อตั้งสถานี ทำให้มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารสถานี ดังนั้น ชุมชนจึงไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสถานี ทางสถานีมีวัตถุประสงค์ในการออกอากาศเพื่อเกื้อหนุนสถาบันครอบครัวตลอดจนเผยแพร่พุทธศาสนา

แต่วัตถุประสงค์แบบแฝง คือการแสวงหารายได้จากการโฆษณาสินค้าและบริการอย่างชัดเจน เพราะรายการส่วนใหญ่ที่ผลิตนั้นเป็นรูปแบบรายการดนตรี และรายการที่มีเนื้อหาสาระมุ่งให้ความบันเทิง เพื่อประโยชน์ในการแสวงหาผู้อุปถัมภ์รายการได้โดยง่าย

(4) จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนรักถิ่น เป็นสถานีวิทยุชุมชนในรูปแบบธุรกิจการเมือง เป็นลักษณะการร่วมลงทุนของกลุ่มคนซึ่งไม่ระบุว่าเป็นผู้ใดบ้าง 7-8 ราย เพื่อระดมทุนในการก่อตั้งสถานี โดยมีวัตถุประสงค์ในการออกอากาศเพื่อแสวงหารายได้จากการโฆษณาสินค้าและบริการ ตลอดจนผลประโยชน์ทางการเมือง นั่นคือ เพื่อใช้ในการหาเสียงก่อนการเลือกตั้ง ทางสถานีแทบจะไม่มีการบริหารจัดการใดๆ ที่เป็นรูปธรรม รายการที่ผลิตเกือบทั้งหมดเป็นรูปแบบรายการดนตรี และรายการประเภทมุ่งให้ความบันเทิง ซึ่งมีลักษณะไม่แตกต่างไปจากวิทยุเชิงพาณิชย์

จากการบริหารของสถานีวิทยุชุมชนทั้ง 4 ลักษณะ ได้ข้อสรุปว่า โครงสร้างและรูปแบบการบริหารงานวิทยุชุมชนที่แตกต่างกันส่งผลต่อการเนื้อหารายการที่แสดงออกมาและส่งผลกระทบต่อระดับของการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน

พวงชมพู ไชยอาลา (2549) ศึกษาเรื่อง "การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวิทยุชุมชนเครือข่ายอ้อมชูสารคาม" พบว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมกับวิทยุชุมชน คือ การสื่อสาร ซึ่งการสื่อสารได้ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในหลายระดับ ทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมของสถานี การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก การสร้างความเข้าใจและทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมของสถานี การสร้างความเข้าใจในผลที่จะได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม รวมไปถึงการเข้าร่วมในการบริหารจัดการสถานี ทั้งในส่วนของวางแผน การจัดการองค์กร การกำหนดทิศทาง และการควบคุม

สมาชิกส่วนใหญ่ของเครือข่ายไม่ได้เข้าร่วมในกิจกรรมของสถานี เนื่องจากการสื่อสารของสมาชิกในเครือข่ายไม่ได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก หรือสร้างความเข้าใจและทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรม รวมถึงไม่ได้สร้างความเข้าใจในผลที่จะได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม แต่ในส่วนของคณะกรรมการสถานี การสื่อสารสามารถสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมได้ ซึ่งสาเหตุที่การสื่อสารในกลุ่มคณะกรรมการประสบความสำเร็จ เป็นเพราะความถี่บ่อยในการสื่อสารของคนกลุ่มนี้ รวมไปถึงการได้รับการอบรมให้ความรู้แนวคิดวิทยุชุมชนมากกว่าสมาชิกในเครือข่าย จากการสนับสนุนของผู้นำที่ทำงานร่วมกันเป็นประจำ รวมถึงโครงสร้างและบทบาทของกลุ่มที่เอื้อให้เกิดรูปแบบการสื่อสารดังกล่าวขึ้น นอกจากนี้จากงานวิจัยยังพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการนั้น มาจากลักษณะของกลุ่มและผู้นำ

ส่วนการสื่อสารที่ใช้ในการบริหารจัดการนั้น มีหลายลักษณะ กล่าวคือ มีการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นผ่านช่องทางการสื่อสารทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ แต่อำนาจในการตัดสินใจยังคงเป็นของผู้นำ โดยทางคณะกรรมการไม่ได้เกิดความรู้สึกคับข้องใจแต่อย่างใด เพราะความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ ที่สามารถนำพาเครือข่ายให้ประสบความสำเร็จในช่วงเวลาที่ผ่านไป จึงทำให้การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของสถานี่เป็นการมีส่วนร่วมที่ไม่สมบูรณ์ ซึ่งการมีส่วนร่วมได้ส่งผลกระทบต่อภาระงานของสถานี่ เพราะการที่สมาชิกไม่มีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ทำให้ขาดความรับผิดชอบในหน้าที่ รวมไปถึงการขาดความต่อเนื่องในการเข้าร่วมกิจกรรม สิ่งนี้เป็นปัญหาหลักในการดำเนินงานของวิฑูษุมชน เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกส่วนตลอดระยะเวลาการดำเนินงาน ซึ่งต่างจากกิจกรรมอื่นๆ ของเครือข่ายที่เคยประสบผลสำเร็จเนื่องจากสามารถดำเนินการขับเคลื่อนโดยคณะกรรมการไม่กี่คน นอกจากนั้นแล้วการที่สมาชิกในเครือข่ายไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานี่ ก็ยิ่งทำให้ขาดผู้ที่มาสนับสนุนการดำเนินงาน

เจริญเนตร แสงดวงแข (2549) ศึกษาเรื่อง “การบริหารงานวิฑูษุมชนควนเนียง ตำบลบางเหียง และวิฑูษุมชนชวาทอง ตำบลบ้านนา จังหวัดสงขลา” เพื่อศึกษาการบริหารจัดการวิฑูษุมชนทั้ง 2 แห่ง รวมทั้งระดับการมีส่วนร่วม และการทำหน้าที่ของวิฑูษุมชน

ผลการวิจัยพบว่า วิฑูษุมชนควนเนียงมีการบริหารงานโดยชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมทุกระดับ และสวมบทบาทหน้าที่ที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และชี้ให้เห็นการดำเนินงานที่เป็นไปตามหลักปรัชญาของวิฑูษุมชน “โดยประชาชน ของประชาชน เพื่อประชาชน”

ส่วนกรณีของวิฑูษุมชนชวาทอง มีการบริหารงานโดยคนในครอบครัว เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพียงระดับผู้รับสารและผู้ใช้สาร (Audience/receiver/Users) และระดับผู้ส่ง ผู้ผลิต และผู้ร่วมผลิต (Sender/Producer/Co-Producer) ชุมชนไม่มีส่วนในขั้นวางแผนและกำหนดนโยบาย อีกทั้งบทบาทหน้าที่ที่กระทำยังไม่มีความหลากหลายมากนัก เนื่องจากการจัดวางผังรายการ และการคัดเลือกประเด็นเนื้อหาที่จะนำเสนอเป็นการจัดวางผังรายการโดยกลุ่มผู้บริหาร ไม่ได้เกิดจากความต้องการของชุมชน เนื้อหาที่นำเสนอส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาเพื่อความบันเทิง และการประชาสัมพันธ์ร้านค้าในชุมชน ซึ่งการดำเนินงานของวิฑูษุมชนชวาทอง มีการดำเนินงานที่ไม่ครบองค์ 3 ตามหลักปรัชญาของวิฑูษุมชน “เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน” แต่เป็นเพียงวิฑูษุมชนของชุมชน และเพื่อชุมชน เพราะวิฑูษุมชนชวาทองมีรูปแบบการบริหารแบบครอบครัว เนื่องจากคนในครอบครัวเป็นเจ้าของเงินทุน และมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารจัดการ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะพิจารณาเฉพาะในส่วนของวิทยุชุมชนควนเนียง อำเภอบางเหรียง จังหวัดสงขลา เนื่องจากวิทยุชุมชนแห่งนี้มีความโดดเด่นในช่วงของการเตรียมความพร้อมก่อนการก่อตั้ง โดยมีการจัดทำเวทีประชาคมก่อนการก่อตั้งถึง 6 ครั้ง นอกจากนี้วิทยุชุมชนควนเนียงมีการบริหารงานโดยชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมทุกระดับ และสวมบทบาทหน้าที่ที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และชี้ให้เห็นการดำเนินงานที่เป็นไปตามหลักปรัชญาของวิทยุชุมชน "โดยประชาชน ของประชาชน เพื่อประชาชน" แต่ในระยะเวลาของการบริหารจัดการ ภายหลังจากพบว่าการบริหารจัดการมีความอ่อนแอ เป็นการบริหารจัดการเชิงรับ ส่งผลต่อการพัฒนาสถานีและความยั่งยืนในอนาคต

โสภิตา สมจิตร (2549) ศึกษาเรื่อง "การเปิดรับ ความพึงพอใจและการนำไปใช้ประโยชน์ของผู้ฟังรายการจากสถานีวิทยุชุมชนปฐมสาคร ตำบลเกษตรพัฒนา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร สรุปผลการศึกษาซึ่งสำรวจเมื่อปี 2549 ดังนี้

ส่วนที่ 1   ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาจำนวน 100 คน มีเพศหญิงจำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 65 และมีเพศชายจำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 35

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 30-41 ปีจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 23 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 41-50 ปี และกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 51 ปี ขึ้นไปมีจำนวนเท่ากันคือ 22 คน คิดเป็นร้อยละ 22

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาจำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 64 รองลงมาคือการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา / ปวช. มีจำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 20

ส่วนอาชีพนั้นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรจำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 52 รองลงมาคืออาชีพ นักเรียน / นักศึกษา และค้าขาย มีจำนวนเท่ากันคือ 15 คน คิดเป็นร้อยละ 15 ข้อมูลด้านรายได้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 43 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ 5,001-10,000 บาทต่อเดือน จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 42 และกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ 15,000-20,000 บาทต่อเดือน มีจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 6

ส่วนที่ 2   พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารของผู้ฟังรายการสถานีวิทยุชุมชนปฐมสาคร

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความถี่ในการฟังวิทยุชุมชนปฐมสาคร โดยฟังทุกวันมีจำนวน 49 คน รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่มีการรับฟัง 3-4 วันต่อสัปดาห์มีจำนวน 29 คน กลุ่มตัวอย่างที่มีการรับฟัง 1-2 วันต่อสัปดาห์ มีจำนวน 18 คน และกลุ่มตัวอย่างที่มีการรับฟัง 5-6 วันต่อสัปดาห์มีจำนวน 4 คน

สำหรับความถี่ในการฟังวิทยุชุมชนปฐมสาครใน 1 วัน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความถี่ในการฟังวิทยุชุมชนปฐมสาครครั้งละ 2-4 ชั่วโมงจากจำนวนที่ออกอากาศทั้งหมด มีจำนวน 43 คน รองลงมาคือฟังครั้งละ 5-7 ชั่วโมงจากจำนวนที่ออกอากาศทั้งหมด มีจำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 22 และฟังครั้งละมากกว่า 10 ชั่วโมงจากจำนวนที่ออกอากาศทั้งหมด มีจำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 14

ช่วงเวลาในการรับฟังรายการจากวิทยุชุมชนปฐมสาครในแต่ละวันกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ฟังวิทยุชุมชนในช่วงเช้า เวลา 08.00-09.00 น. และเวลา 09.01-10.00 น. มีจำนวน 46 คนคิดเป็นร้อยละ 46 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างที่ฟังในช่วงเช้าเวลา 10.01-11.00 น. และในช่วงบ่ายเวลา 14.01-15.00 น. มีจำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 40

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ชอบฟังรายการลูกทุ่งสุฝัน มีจำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 29 รองลงมาคือ รายการมนต์เพลงลูกทุ่ง และลูกทุ่งเสียงสวรรค์ มีจำนวนเท่ากันคือ 28 คน คิดเป็นร้อยละ 28 และกลุ่มตัวอย่างชอบฟังรายการลูกทุ่งวาไรตี้ จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 24

ส่วนที่ 3 ความพึงพอใจของผู้ฟังรายการสถานีวิทยุชุมชนปฐมสาคร

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจมากที่สุดที่สถานีวิทยุชุมชนปฐมสาครประชาสัมพันธ์งานให้กับชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.48 รองลงมาคือมีความพึงพอใจมากที่สุดที่สถานีวิทยุชุมชนปฐมสาครเปิดเพลงลูกทุ่ง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.46 และกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจมากที่สุดที่ผู้จัดรายการของวิทยุชุมชนปฐมสาครมีความเป็นกันเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.42

สำหรับสิ่งที่กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจปานกลางได้แก่ ชื่นชอบที่สถานีวิทยุชุมชนปฐมสาครเปิดเพลงไทยสากล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.32

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยความพึงพอใจโดยรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจสถานีวิทยุชุมชนปฐมสาครในระดับมากที่สุด

ส่วนที่ 4 การใช้ประโยชน์จากการฟังรายการวิทยุชุมชนปฐมสาคร

พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการใช้ประโยชน์จากข่าวสาร ในเรื่องคำเตือนเกี่ยวกับโรคระบาด และทำให้คลายเหงามากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือ 4.24 รองลงมาคือกลุ่มตัวอย่างใช้ประโยชน์เพื่อคลายเครียด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.16 และใช้ประโยชน์จากข่าวสารทำให้รับรู้เรื่องราวภายในชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.06

ผลงาน วิทยุชุมชน : คลื่นหนูนการสร้างพลังให้ท้องถิ่น (กาญจนา แก้วเทพ ,2549)
ผลงานชิ้นนี้เป็นกรณีวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้รวม 5 จังหวัด ได้แก่ น่าน นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม และปัตตานี ผลงานชิ้นนี้ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นภาพของความเป็นวิทยุชุมชนชัดเจนมากขึ้นทั้งในแง่ของหลักวิชาการและสถานการณ์จริงที่ผู้เขียนหยิบยกมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ทำให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการถือกำเนิดของวิทยุชุมชน คุณสมบัติเบื้องต้นของการเป็นวิทยุชุมชนซึ่งมีความแตกต่างจากวิทยุในโครงสร้างธุรกิจ และวิทยุในโครงสร้างสาธารณะ หรือโครงสร้างการบริหารจัดการวิทยุชุมชน อีกทั้งยังได้เห็นภาพรวมของวิทยุชุมชนไทยตั้งแต่ปี 2544-2547 เป็นต้น

ผลงาน ยกวางทางความคิดแรก การบริหารจัดการวิทยุชุมชน แบบประชาชน (กาญจนา แก้วเทพ,2549) รายงานการประชุมที่มอวิทยุชุมชน โครงการเมธีวิจัยอาวุโสการสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องการใช้และการเสริมความเข้มแข็งแก่การสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน ผลงานชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่าการบริหารงานไต่ด้านต่างๆซึ่งเป็นปัจจัยภายในมีส่วนสำคัญไม่น้อยต่อการดำเนินงานวิทยุชุมชนนอกเหนือจากปัจจัยภายนอกในด้านอื่นๆ เช่น ข้อบังคับทางกฎหมายที่จะออกมารองรับการดำเนินกิจการวิทยุชุมชน ซึ่งที่ผ่านมามีหลายฝ่ายมักให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกมากกว่าปัจจัยภายในซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัว

วารสารทางวิชาการต่างประเทศเรื่อง Community Radio : Participatory Communication in Post apartheid South Africa (A. Olorunnisola,2002)วารสารทางวิชาการฉบับนี้ได้นำเสนอเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารกับวิทยุชุมชนในแอฟริกาใต้ภายหลังยุคแบ่งแยกสีผิว ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ได้ทำการศึกษาวิทยุชุมชน 2 แห่ง คือ Bush Radio และ Zibonnele ซึ่งเป็นวิทยุชุมชนที่ดำรงอยู่มาช้านาน มีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ ซึ่งการทบทวนวรรณกรรมจากวารสารทางวิชาการต่างประเทศชิ้นนี้ ทำให้เห็นภาพกว้างของปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของวิทยุชุมชน ทั้งปัจจัยภายนอกทางด้านกฎหมาย พระราชบัญญัติต่างๆที่กำหนดโดยภาครัฐ และปัจจัยภายในเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ที่ทำให้สถานีวิทยุชุมชนทั้ง 2 ซึ่งผ่านการเปลี่ยนแปลงมาหลายรูปแบบดำรงอยู่ได้